

I. Poloha, rozloha a členitost

Americký kontinent (Nový svět) → Severní Amerika a Jižní Amerika, pojmenování po Amerigu Vespuccim (ital)

S. Amerika → 24,3 mil. km², 504 mil. obyv., hustota zalidnění 20,6 obyv./km²

J. Amerika → 17,8 mil. km², 361 mil. obyv., hustota zalidnění 20,3 obyv./km²

Krajní body

S - mys Murchison

J - mys Froward

Z - mys prince Waleského

V - mys Branco

Největší ostrovy

1. Grónsko
2. Baffinův ostrov
3. Victoriin ostrov
4. Ellesmerův ostrov
5. Newfoundland

Členění FG

Severní Amerika - Tehuantepecká šíje - **Střední Amerika** - Panamská šíje - **Jižní Amerika**

Členění SE

Anglosaská Amerika - hranice mezi USA a Mexikem - **Latinská Amerika**

PŘÍRODNÍ POMĚRY**GEOLOGIE A GEOMORFOLOGIE**

- 1.) Laurasie → oddělení severoamerické litosférické desky (jádro: Kanadský štít)
- 2.) Gondwana → oddělení jihoamerické litosférické desky (jádro: Brazílsko-guyanský štít)
- 3.) kontakt litosférických desek: Juan de Fuca, Karibská a Kokosová deska, Nazca, SA a JA deska
divergentní rozhraní - Severoamerická x Euroasijská, Jihoamerická x Africká
konvergentní rozhraní - Jihoamerická x Nazca → subdukční zóna (Peruánsko-chilský příkop), → řetěz sopek : Cotopaxi, Chimborazo, Sangay; → sopečný ostrovní oblouk : Aleutský, Malých Antil; Juan de Fuca klesá pod Severoamerickou desku
neutrální rozhraní (transformní zlomy) - zlom San Andreas
- 4.) Severní Amerika - geologie
prvohory - Kanadský štít se vyklenul a jeho centrální část se propadla → vznik Hudsonova zálivu
mladší prvohory → odeznění vrásnění, vznik mocných uhelných pánví
drhohory - bez horotvorných procesů, denudace
křída → mořská transgrese od S a J
třetihory - vyvrásnění Kordiller → vznik horských pásem (vnitřní, pobřežní → prostor mezi nimi vyzdvižen a rozlámán - sopečná činnost → lávové příkrovy (Kolumbijská plošina); Appalačské pohoří rozlámáno na kry
čtvrtohory - přemodelování ledovcem, horské ledovce i v Mexiku
→ ledovec Malaspina (vyšší horská část, splaz má charakter pevninského ledovce a přechází do moře)

Fyzickogeografické regiony

I. Severní Amerika

1. **Pobřežní nížina** - usazeniny, nedostatečné odvodňování vodními toky → vznik zamokřených území; u Mexického zálivu → hustá síť řek → úrodné půdy (bavlník, podzemnice) → aglomerace, megapole; Atlantská a Mississippská nížina
2. **Appalačské pohoří** - staré, měkkce tvarované pásmo → pokračování na ostrově Newfoundland, složitá vrásnová struktura, prvohorní usazeniny → zásoby černého uhlí; SV a JZ Appalače, pohoří Allegheny, Mt. Mitchell 2037 m n.m.
3. **Piedmont** - přechod Appalačského pohoří do pobřežních nížin

4. **Velké roviny/prérie** – ledovcový reliéf, dnes rozorány → nejúrodnější zemědělské oblasti světa; chladný sever a suchý západ → limitující klimatické podmínky, Bad lands – oblast pod úrovní rovin, nevhodné pro zemědělství a osídlování
 5. Vnitřní pásmo Kordiller
 - Skalnaté hory** – přírodní krásy a národní parky, př. Yellowstoneký n. p., n. p. Jasper Banff
 - Brooksovo pohoří**
 - Sierra Madre Oriental**
 6. **Vnitřní/Mezihorské plošiny** – vysoká nadmořská výška, suché kontinentální klima
 - Kolumbijská plošina
 - Velká pánev → Údolí Smrti
 - Koloradská plošina → Grand Canyon → usazené pískovce rozbrázděny větrnou erozí a vodními toky → vznik typických tvarů: kaňony, svědecké vrchy, skalní okna, mosty
 - Mexická náhorní plošina → Cordillera Neovolcánica (Popocatépetl, Citlaltépetl – 5699 m n.m.) → Mohavská, Sonorská, Gilská a Nevadská poušť
 7. **Tichooceánské pobřeží / Pobřežní pásmo**
 - Aleutské pohoří
 - Aljašské pohoří (Mt. McKinley 6194 m n.m.)
 - Pohoří sv. Eliáše (Mt. Logan 6050 m n.m.)
 - Pobřežní pásmo
 - Kaskádové hory (Mt. Rainier, Mt. St. Helens)
 - Sierra Nevada
 - Sierra Madre Occidental
 - Sierra Madre del Sur
 8. **Kanadský štít / Laurentinská vysočina**
 - povrch modelován ledovcem
 9. **Arktická nížina**
 10. **Vnitřní vysočiny**
 11. **Centrální roviny**
 12. **Středoamerická Kordillera**
 - a) kontinentální průběh → Tajumulco 4210 m n.m. - sopka
 - b) ostrovní oblouk → Jamajka, Haiti, Malé Antily
- 5.) Jižní Amerika – geologie
- jednodušší stavba
 - neproběhlo 4h zalednění (kromě j. Chile – Patagonie - fjordy)
 - základ : Brailsko-guyanský štít (starohorní až prvohorní horniny) → 2 celky: Brazilská vysočina a Guyanská vysočina
 - vzhled: zarovnaný povrch se sedimenty byl zpětnou erozí vodních toků rozčleněn → stolové hory (Guyanská vysočina), žulové masívy
 - **třetihory** – vrásnění And → tlaky způsobily vyklenutí štítu a pak pokles centrální části (Amazonská nížina, 2 pásma → vnitřní a pobřežní, mezi nimi náhorní plošiny)

Fyzickogeografické regiony

II. Jižní Amerika

1. **Orinocká nížina**
 - oblast tektonického poklesu, silná vrstva říčních sedimentů
2. **Guyanská vysočina**
 - mírně zvlněná parovina, osamělé ostrovní hory (Pico de Neblina)
3. **Brazilská vysočina**
 - mírně nakloněná k SZ, plošina Matto Grosso
4. **Amazonská nížina**
 - nejrozsáhlejší náplavová nížina na světě, plochý reliéf s hustou říční sítí
5. **Laplatská nížina**
 - 2 části:
 - a) Gran Chaco → charakteristické močály a občasně zaplavovaná území, tzv. pantanal
 - b) Pampas → překryty vrstvou spraší (úrodné půdy)

6. **Patagonie**

→ stupňovité vyvýšeniny a plošiny

→ ledovcová modelace → jezera (Buenos Aires, Viedma, Nahuel Huapi), fjordy

7. **Andy**

3 celky: severní, střední (centrální), jižní

Severní Andy

a) Karibské Andy

b) Severozápadní Andy → 3 pásma (Z, centrální, V Kordilera) oddělená řekami – Cauce, Magdalena;

c) Ekvádorské Andy → 2 pásma (V, Z) + mezihorská plošina oddělená zlomy → sopky (Chimborazo, Cotopaxi, Sangay)

Střední Andy

a) Peruánské Andy – 3 pásma oddělená řekami

b) Vlastní centrální Andy – pásma s mezihorskými plošinami : ALTIPLANO – jezera Titicaca, Poopó, PUNA DE ATACAMA – pod Altiplanem

Jižní Andy

a) Chilské Andy – Aconcagua 6959 m n.m., sopka Maipo

b) Patagonské Andy – zalednění

KLIMATICKÉ poměryFaktory ovlivňující klima

- 1) poledníkový tvar orografických celků, nejvyšší pohoří na Z → izolace od vlivu Tichého oceánu
- 2) pronikání vzduchu ze S na J i z J na S
- 3) přesun vzdušných hmot z Pacifiku ve směru Z→V je velmi obtížný → žádný význam
- 4) nevýrazné vlivy Atlantského oceánu
- 5) cirkulační tlakové útvary: stálé → oceán, sezónní → pevnina
Kanadská tlaková výše → střed nad Aljaškou, sezónní vliv (jen zima)
Aleutská tlaková níže → stálá, nad oceánem
Havajská tlaková výše, Azorská tlaková výše → stacionární
obecně: → rovník N, obratníky → V, polární kruh → N
- 6) posun termického rovníku → ovlivnění proudění (Coriolisova síla)
- 7) vpád arktického vzduchu ze S → výrazné ochlazení, vyšší efektivní vyzařování povrchu
- 8) vznik tornád a tropických cyklón
- 9) Jižní Amerika pod vlivem pasátů – SV, JV → setkání v zóně tropické konvergence
- 10) mořské proudy
 - a) teplé: Aleutský, Rovníkový protiproud, Brazilský, Jižní rovníkový, Golfský
 - b) studené: Kalifornský, Peruánský, Falklandský, Labradorský

Srážkové oblasti

1. Sever pacifického pobřeží S Ameriky
→ celoroční vysoké úhrny → Aleutská tlaková níže, 1500 – 2000 mm
2. Střed pacifického pobřeží S Ameriky – 250 – 600 mm
→ postupný úbytek srážek, mlha, vlhko → studený mořský proud ochlazuje spodní vrstvu až na rosný bod
3. Jih pacifického pobřeží S Ameriky
→ vliv cyklonální aktivity na tropické frontě → více srážek 1500 mm
4. Kontinentální oblast
→ sever – nízké úhrny srážek 100 – 300 mm → arktické pouště
→ střed – extrémě aridní klima, srážky přináší průnik atlantského vzduchu
→ jih – směrem k Mexickému zálivu stoupají srážky až na 1500 mm
5. Atlantské pobřeží
→ úhrny rostou od S k J
→ celoročně pod vlivem Atlantského oceánu

6. Rovníkový pás
→ pravidelné a krátkodobé srážky, odpolední srážky, 2000 – 3000 mm
→ hory → návětrný a závětrný efekt
7. Pás tropů a subtropů
→ V pobřeží přesun vzduchových hmot z Atlantiku → 1000 – 2000 mm
→ Z pobřeží → teplotní inverze (Peruánský proud) → aridní klima méně jak 250 mm
→ jižně od 30°j.š. → vliv cyklonální činnosti na polární frontě 500 – 1000 mm
Nejméně srážek na VÝCHODNÍM úpatí And
8. Mírný pás
→ Z pobřeží bohaté na srážky 2000 – 2500 mm
→ V pobřeží minimum srážek 250 mm

KLIMATICKÉ PÁSY

- 1.) Arktický pás
→ je teplejší než v Asii (větší projev kontinentality)
→ dlouhé a mrazivé zimy (až 7 měsíců), nízká srážková bilance do 300 mm
→ ledovcové pásmo a pásmo arktických pustin
- 2.) Subarktický pás
→ dlouhá zima, krátké léto
→ pásma: tichooceánské, pevninské, atlantské
- 3.) Mírný pás
 - a) boreální pásmo → část Aljašky, severní část Kanady, jih Labradoru; zimy dlouhé a mrazivé s jasnou oblohou, sněžení nebývá časté
 - b) Pacifické pásmo → úzký pruh, vyrovnané teplotní rozdíly
 - c) Kontinentální pásmo → velké teplotní rozdíly mezi létem a zimou i dnem a nocí, nízké srážky (250-450mm), v zimě možné blizzardy
 - d) Atlantské pásmo → pod vlivem monzunového proudění, v zimě nejsou extrémně nízké teploty
- 4.) Subtropický pás
 - a) Pacifické pásmo → horká dlouhá léta, teplá a deštivá zima (masy horkého tropického vzduchu z mezihorských pánví vytlačují v létě oceánský vzduch), Kalifornie
 - b) Kontinentální pásmo → extrémní aridní klima (ze stran obklopen pohořím), ostrovy tropického kontinentálního vzduchu, Nevada
 - c) Atlanticko-kontinentální pásmo → letní srážky
 - d) Atlanticko-monzunové pásmo → jih Floridy
 - e) Vysokohorské pásmo
- 5.) Tropický pás
 - a) Atlantsko-pacifická oblast → velké denní amplitudy
 - b) Atlantská oblast → ostrovy → vliv pasátů
- 6.) Pás rovníkových monzunů (subekvatoriální)
- 7.) Rovníkový pás (ekvatoriální)
3 části: pacifická, vysokohorská, amazonská
→ pravidelné srážky, průměrné teploty 25 – 27°C, dopoledne výpar, odpoledne déšť
- 8.) Tropický pás J. Ameriky
4 části: pacifická (aridní), vysokohorská, kontinentální, atlantská → JV pasát
→ Altiplano, Puna → velmi nízké teploty
→ studený Humboldtův proud → nedostatek srážek → pouště
- 9.) Subtropický pás J. Ameriky
→ horká léta, teplá zima
→ ve vnitrozemí v podhůří je v zimě chladněji a sucho → pampy
- 10.) Mírný pás
→ pod vlivem západního proudění
 - a) západní Patagonie → západní větry přinášejí srážky (až 5000 mm)
 - b) východní Patagonie → srážkový stín And, stepi → polopouště → pouště

HYDROLOGICKÉ poměryZákladní znaky

- a) příznivé orografické podmínky pro vznik říčních systémů
 - b) hlavním pevninským rozvodím jsou Kordillery
 - c) 75% úmoří Atlantského oceánu, 10% úmoří Tichého oceánu, 5% úmoří Severního ledového oceánu, 10% bezodtoká oblast
 - d) Z pobřeží → krátké toky s velkým spádem
V pobřeží → velké říční systémy, zdrojnice v horách
S pobřeží → ledovcová modelace
1. Mississippi
→ ř. Missouri, Arkansas, Ohio
→ zdrojem vody je tající sníh (duben, květen), ústí deltou
 2. Mackenzie
→ pramení pod názvem Tinlavy → Peace → do j. Athabaska → Slave → do Velkého Otročího j. → Mackenzie
 3. Sv. Vavřinec
→ vytéká z j. Ontario, vyrovnaný režim průtoku, dopravní význam
 4. Colorado
→ protéká Grand Canyonem, vysoký výpar
 5. Rio Grande
→ sezónní charakter, vysychá
 6. Columbia
→ maximální vodnatost na jaře a počátkem léta, vodní režim vyrovnávají přehrady
 7. Yukon
→ zlatá horečka
 8. Amazonka
→ zdrojnice: Ucayali – Apurimac – Marañón
→ v ústí šířka 80 – 90 km, max. 320 km, hloubka 45 m, průtok až 220 tis m³/s
→ přítoky: Juruá, Madeira, Tapájos, Tocantins, Rio Negro
→ pro námořní lodě splavná od přístavu Manaus (1690 km)
→ přílivová vlna **pororoca** proniká až 1400 km od ústí
→ délka toku 7025 km, plocha povodí 7,17 mil. km², ústí deltou
 9. Orinoko
→ na horním toku se objevuje **bifurkace** → řeka se dělí na dvě ramena: levé teče k JZ do povodí Amazonky a pravé pokračuje do povodí Orinoka
 10. Paraná
→ soutok 2 řek : Paranaíba a Grande
→ LaPlata → označení od soutoku Paraná a Uruguay, nálevkovité ústí (estuárium)
→ nádrž Itaipu, na přítoku vodopády Iguacu
 11. Uruguay

JEZERA

- a) **ledovcového původu**
→ Velké Medvědí, Velké Otročí, Athabaska, Sobí ...
 - b) **tektonicko-ledovcového původu**
→ Velká jezera: Hořejší – Huronské – Michiganské – Erijské - /Niagarské vdp./ - Ontario
 - c) **tektonicko-sopečného původu**
→ Nicaragua, Managua
- j. Maracaibo, Titicaca, Poopó, Salinas Grandes – slané, Nahuel Huapi, Buenos Aires

GEOGRAFICKÁ ŠÍŘKOVÁ PÁSMA

Americká **flóra** patří do 3 floristických oblastí:

- **holarktická oblast** (= Severní Amerika, ne ale Střední Amerika a Florida)
tato oblast zahrnuje i části dalších kontinentů (v podstatě celou severní polokouli s výjimkou tropů), proto je květena Severní Ameriky podobná evropské a (severo)asijské, přirozeně se zachováním silné vnitřní diference podle klimatických pásů
- **neotropická oblast** (= Latinská Amerika bez Patagonie, karibské ostrovy, Florida)
nezasahuje na jiné kontinenty, proto druhové složení květeny není podobné žádné jiné oblasti, typický je vysoký počet endemitů, charakteristické rostliny: bromeliovitě, kaktusovitě, lichořeřišnicovitě apod.
- **antarktická oblast** (= Patagonie)

podobně i **fauna** je rozdělena, tentokrát ale pouze na 2 oblasti:

- **arktogeá** (Severní Amerika po Mexiko, ale též Evropa a severní Asie)
druhově chudší, podobné Evropě
- **neogeá** (Latinská Amerika, výlučně)
druhově bohatší, zejména na ptáky a hmyz, typičtí jsou chudozubí – lenochod, mravenečník, pásovec, málo je původních býložravců (lamy, tapíři), hojní jsou hlodavci (čincila, morče, nutrie), zvláštností jsou někteří vačnatci (př. vačice). Chybí naopak někteří pěvci (skřivani, sýkory, špačci) a některé čeledi plazů (ještěrkovití, zmije)

Biogeografické oblasti Ameriky jsou tyto (viz mapa):

POLÁRNÍ PUSTINY

Těž „arktická poušť“, prakticky bez vegetace, zahrnuje vnitrozemí Grónska a severní část Arktického souostroví

TUNDRA

Podle převažující rostliny se někdy dělí na mechovou a lišejníkovou tundru, kromě těchto rostlin se vyskytují brusinky, borůvky, břízy. Na jihu přechází v **lesotundru**.

BOREÁLNÍ JEHLIČNATÝ LES (TAJGA)

Fádní a jednotvárný les (borovice, smrk, modřín, jedle), přesto poněkud bohatší než v Eurasii (existuje možnost „ústupu“ a „návratu“ jednotlivých druhů ve směru S - J, zalednění proto druhovou skladbu neochudilo). V oblastech s oceánickým podnebím převládá smrk (tmavá tajga), v podmínkách kontinentálního klimatu převládá modřín (v centrální Kanadě, je schopen odolat větším výkyvům teplot). Na pacifickém pobřeží s. Ameriky je b.j.l. druhově nejbohatší (smrk, tsuga západní, zerav, douglaska), směrem na jih proniká na návětrných stranách pohoří daleko mimo boreální pásmo do těsného sousedství subtropické vegetace (Sierra Nevada s převahou sekvojovců, severní část Kalifornie - sekvoje). Živočišstvo: v celém b.j.l. podobné Eurasii (medvěd hnědý, liška, rys, los, bobr a podobně), pouze v S. A. žijí: ursoun kanadský (podobný dikobrazu), skunk, ondatra (v Evropě vysazena až roku 1905 v Čechách), norek, jelen wapiti apod.

OPADAVÉ LISTNATÉ LESY

Tj. lesy opadávající na zimu, vyskytují se v Americe ve dvou oblastech:

1. jižní Chile (vysoké srážky, lesy tvořeny hlavně pabukem)
2. východní část USA (hlavně buko-javorové, pestřejší než v Evropě (opět díky možnosti přesunu ve směru S -J), ve vnitrozemí na obvodu préríí převažují dubové lesy, živočišstvo: jako v Evropě, navíc např. jelenec virginský, z jižní Ameriky sem pronikla vačice, mýval apod.)

z větší části jsou o.l.l. vymýceny, souvislejší plochy pouze na horách

TVRDOLISTÉ LESY A KŘOVINY

Tj. lesy přizpůsobené středomořskému klimatu na západní straně kontinentu. Nacházejí se v úzkém pásu v Kalifornii (v severní části stálezelené tvrdolisté dubové lesy, na sušším jihu křovinaté formace (zde zvané **chaparral**, na rozdíl od podobných formací ve Středozeří jsou ale přirozené, mohly vzniknout i jako následek přirozených požárů).

V chilské oblasti původně zahrnovaly pobřežní oblast, na zbytky tvrdolistého lesa navazují ve vyšších polohách křoviny **espinal**.

Živočišstvo odpovídá geobiomu stepí a polopouští.

STEPÍ

Stepi se v S. A. označují jako **prérie** (USA, Kanada). Srážkové a teplotní podmínky nejsou ve všech částech stejné: od jihu k severu se snižuje teplota, od východu k západu ubývá srážek. V souladu s tím se prérie člení na 4 pásma:

- lesostep
- dlouhostéblá prémie („pravá“ prémie – až 2 m vysoká tráva, vysoké srážky bez výrazného období sucha, klimatické podmínky nebrání vzniku lesa, stromy se tam ale nemohou uchytit kvůli častým požárům a dřívě i kvůli intenzivnímu spásání stády bizonů)
- smíšená prémie
- krátkostéblá prémie

v jednotlivých pásmech prémie jsou i rozdílné půdy – v lesostepích, dlouhostéblých a smíšených prériích černozem – vhodné pro orbu, v krátkostéblé prerii kastanozem – vhodná už pouze jako pastvina (pokud nebrání pastvě porosty opuncí šířících se z jihu)

Ve východní Argentině se step označuje jako **pampa**. Také ona má příznivější klimatické poměry (srážky, teplota) než klasická step, bezlesost se vysvětluje buď požáry nebo půdními podmínkami. Je intenzivně zemědělsky využívána, z větší části jako orná půda, v JZ části jako pastvina pro ovce.

Ke stepům bývá řazena i chladná patagonská oblast ve srážkovém stínu And.

Živočichové: dobře pohybliví býložraví kopytnatci, hlodavci (hlavně v obdělávaných oblastech), šelmy, drobní plazi apod. pro prerii je typický bizon (dnes drobné zbytky kdysi obrovské populace), kojot, puma, psoun ..., pro pampu zajíc pampový, jelínek pudu a podobně.

POUŠTĚ

V severní Americe se vyskytují pouze polopouště na SZ Mexika, v J Arizoně, Kalifornii apod., tradičně jsou ale označovány jako „poušť“ (Sonorská, Mojavská, Gilská ...). Charakteristické jsou pro ně kaktusy (saguaro apod.) a agáve. Živočišstvo je bohatší než v pouštích: hlodavci (tarbík, sysel), pásovci, z šelem kojot, puma, hojně jsou plazi.

V jižní Americe jsou pouště při západním pobřeží (hl. Atacama) od severního Chile prakticky až k rovníku. Oblast je extrémně aridní, vegetaci proto tvoří rostliny, které dokáží využít mlžné vlhkosti, ve vyšších horských polohách kde jsou větší srážky i kaktusy a xerofitní bromélie.

SAVANY

Savany se vyskytují v tropech s obdobím sucha a dešťů, typické jsou hlavně pro jižní Ameriku, kde dostaly řadu místních názvů: **palmares**, tj. zaplavované savany, světlé, s nedostatkem půdního kyslíku, což omezuje růst rostlin, **pantanal**, tj. savany v JZ Brazílii, v zimě suché, v létě bažinaté, **llanos** v povodí Orinoka (mají dostatek srážek, růst stromů pravděpodobně omezuje železitá křusta v nepatrné hloubce pod povrchem půdy), **guyanská náhorní savana**, **campos** na Brazílské vysočině (jakýsi přechod mezi savanou a opadavým lesem).

TROPICKÉ STŘÍDAVĚ VLHKÉ LESY

Zahrnují tyto typy:

- **polovždzelené tropické lesy** (lemují vždyzelené lesy)
- **vlhké opadavé tropické lesy** (období sucha přežívají tím, že utlumí živ. Aktivitu a opadají), vyskytují se hlavně na pacifické straně Středoamerické šíje a Antilách
- **tropické sucholesy** (opadavé lesy, severní Chaco)
- **trnitosukulentní lesy a trnité křoviny** (např. **caatinga** v SV části Brazílie, formace v Gran Chacu, sever Venezuely, závětrné strany karibských ostrovů a pod)

TROPICKÉ DEŠTNÉ LESY

Vyskytují se souvisle v povodí Amazonky, Orinoka a na Středoamerické šíji. Tropický deštný les v Amazonii se dělí na 3 části:

- igapó (větší část roku zaplaven vodou, bažinatý)
- várzea (periodicky zaplavován vodou)
- eté (nezaplavovaná část lesa)

Charakteristická je velká druhová rozmanitost vegetace, z živočichů jsou typičtí: opice, chudozubí, vačice kolibříci, papoušci apod.

V Kordillerách je výrazná výšková stupňovitost – v případě And vypadá takto:

Do 1000 m **tierra caliente** – „horká země“ (tropický deštný les)

Do 2000 m **tierra templada** – „mírná země“ (horský tropický les)

Do 4000 m **tierra fría** – „chladná země“ (mlžný les, páramo (pouze tráva, kaktusy...))

Do 5000 m **tierra helada** – „studená země“ (horská tundra)

Nad ní je **tierra nevada** – „zasněžená země“ (věčný sníh, zalednění)

Užitkové rostliny pocházející z Ameriky:

Severní Amerika	- slunečnice, topinambur, jahodník virginský
Střední Amerika	- kukuřice, paprika, bavlník barbadoský, tabák, sisal
Jižní Amerika	- brambor, rajče, fazol, podzemnice olejná, maniok, kakaovník, kaučukovník, ananasovník

„slovníček“:

campos [kampos], travnaté vegetační formace v Brazílii. Nejvíce rozšířené campos cerrados (tropické keřové a stromové savany) tvoří až 22 % plochy. Vypalováním lesů a trávy jejich plochy rostou. Přechodem k vlhkým lesům je savanový les, tzv. cerradão či matoralo.

(yerba) maté - sušené části jihoamerického stromu cesmíny paraguayské (*Ilex paraguariensis*). Sklízí se listy, stonky a vegetační vrcholy, které se lámou, suší a roztloukají.

Ilanos [ljanos], travnaté stepi v tropickém a subtropickém pásmu Jižní Ameriky.

pampy, stepní biomy neotropické oblasti.

prérie, stepní biomy oblasti neartické. Rozlišují se tři základní typy: pravá prérie s porosty dlouholistých trav, krátkostébelná prérie a prérie porostlé trsnatými travami a bylinami.

selva - tropický deštný les v Jižní Americe

caatinga - suché křovinné lesy s kaktusovou stepí a voskovou palmou v Brazílii

chapada [čapada] - krajinný typ severního okraje latinskoamerického Gran Chaka. Porosty opadavých stromů z čeledi bobovitých.

salar - bezodtoká slaná pánev

OBYVATELSTVO

- 1.) 868 mil. obyv. (2003) → S.A. (503 mil.) stř. A. (81 mil.) J.A. (364 mil.)
- 2.) hustota zalidnění 18 obyv./km² → nerovnoměrné rozmístění
 Bermudy: Portoriko: → největší hustota zalidnění
 Grónsko: 0,03 Franc. Guyana: 1,8 → nejmenší hustota zalidnění
- 3.) → soustředění obyvatel do měst → S.A. 76% J.A. 75%
- 4.) → vysoký přirozený přírůstek v důsledku poklesu úmrtnosti (natalita Anglosaská Amerika 13,8‰; Latinská Amerika 20,5‰; mortalita 8,6 a 6‰) → Anglosaská Amerika roste migrací, Latinská Amerika porodností

HISTORIE

Osídlení Ameriky

Teorie: ze severu ve třech vlnách (mormoni na to ale mají jiný názor)

- 15. stol.: prakticky souvislé osídlení
- kulturně a jazykově rozmanité obyvatelstvo
- Organizace společnosti: kmenové svazy, pouze ve Střední Americe a na Z Jižní Ameriky centralizované státy (městské státy Mayů; vojensky organizovaní Aztékové; Inkové... - všechny je lze přirovnat k raně otrokářským státům Středomoří)
- Z předkolumbovské éry chybí písemné dějiny (pouze ve Střední Americe; Inkové měli jen statistické záznamy, ne klasické písmo)

Objevitelé a Dobyvatelé

10. století → kontakt s Vikingy
 1492 → **Kryštof Kolumbus**: Bahamy, Kuba, Haiti
 1497 → **John Cabot**: Labrador, New Founland (1498 výprava se ztratila)
 1499 → **Amerigo Vespucci** : ústí Amazonky, popularizace kontinentu
 1520 → **Fernão de Magalhães** → ústí La Plata
 1519 - 1522 → **Hernando Cortes**: Aztécká říše → místokrálovství Nové Španělsko, DOBYVATEL
 1531 - 1536 → Francisco Pizarro : říše Inků → místokrálovství Peru

KOLONIZACE - (pro seminář z geografie)

1. Španělé

získali: Střední Amerika, Karibik, západ Jižní Ameriky

- 1718 vytvořeno místokrálovství Nová Granada ve Střední Americe
- 1776 vyčleněno místokrálovství Río de la Plata (Argentina, Uruguay, Paraguay)
- Domorodci: asimilace

2. Portugalci

získali Brazílii, domorodci zatlačováni do vnitrozemí

3. Angličané

získali: východní pobřeží Severní Ameriky po Appalače - od 17. stol. kolonizovali Newfoundland a další oblasti, o které Španělé ani Portugalci neměli zájem

- kolonie několika typů - korunní kolonie, soukromé kolonie a smíšené kolonie
- Domorodci: zatlačováni do vnitrozemí

4. Francouzi

postupovali podél řeky sv. Vavřince (Québec - rychlé osídlování) a podél Mississippi (Louisiana - podstatně menší osídlování) do vnitrozemí za Appalačemi; vojensky ani „logisticky“ je neudrželi:

- 1763 ztráta kolonií v Kanadě (převzali je Britové)
- 18. stol. Florida předána Španělům
- 1803 ztráta Louisiany (tj. prakticky celého povodí Mississippi) ... Francie procházela revolučními roky a přednostně musela vyřešit vnitropolitickou situaci, proto území prodali USA za 15 USD/km²
- udrželi jen kolonie v Karibiku a Francouzskou Guyanu

5. Rusové

Aljaška od pol. 18. stol.

1867 ji prodali jako bezcennou USA v ceně 4,70 USD/km²

6. Nizozemci

kolonizovali střední část pobřeží Severní Ameriky (oblast dnešního New Yorku), 1667 vyměnili Nový Amsterdam za dnešní Surinam.

7. Dánové

kolonizovali Grónsko a „Dánskou Západní Indii“ (Panenské ostrovy) v Karibském moři, kterou drželi do 1917 (poté ji po referendu prodali USA)

→ od 18. století zahájen proces dekolonizace

Rasové zastoupení1. **Europoidní rasa**

Angloameričané → potomci přistěhovalců z britských ostrovů, USA a Kanada

Latinoameričané → potomci přistěhovalců ze Španělska - Hispanoameričané, Portugalska, Itálie → střední a jižní Amerika

Frankoameričané → potomci přistěhovalců z Francie → kanadská provincie Quebec, bývalé francouzské kolonie

2. **Mongoloidní rasa**

Eskymáci - tzv. Inuité (lidé) → sever Kanady, Aljaška

Indiáni - horští, nížinní, říše Inků, Aztéků ... → horské oblasti a rezervace

3. **Negroidní rasa**

Afroameričané - potomci dovezených otroků j jižně od Sahary

MÍŠENCI

1. **mestici** → běloch a indián
2. **mulati** → běloch a černochoch
3. **zambové** → černochoch a indián

12 „RASOVÝCH“ TYPŮ ZEMÍ

1. **bělošské země**: Kanada (66 %), USA (bez JV části), Argentina (97 %), Uruguay (88 %),
2. **mulatsko-bělošské**: Portoriko (8 % - 80 %)
3. **bělošsko-mulatské**: Kuba (51 % - 37 %), některé ostrovy Malých Antil
4. **mulatské státy**: Dominikánská republika (73 %)
5. **černošské státy**: Haiti (95 %),
6. **bělošsko-černošské**: Francouzská Guyana (12 % - 66 %)
7. **černošsko-bělošské**: JV část USA
8. **mesticko-bělošské**: Kostarika
9. **bělošsko-mestické**: Chile, Venezuela, Kolumbie (58 % - 20 %)
10. **indiánsko-mestické**: Mexiko (30 % - 60 %)
11. **mesticko-indiánské**: Guatemala, Ekvádor, Peru, Bolívie, Paraguay
12. **inuitské**: Grónsko, Nunavut

JAZYKOVÁ STRUKTURA**Evropské jazyky:**

1. *angličtina* ... Kanada, USA, Střední Amerika
2. *španělština* ... na drobné výjimky celá Latinská Amerika
3. *portugalština* ... Brazílie
4. *francouzština* ... Haiti, část Kanady, francouzská zámořská území
5. *nizozemština* ... Aruba, Nizozemské Antily, Surinam
6. *dánština* ... Grónsko

Domorodé jazyky:

1. *kečuánština* + *ajmarština* (Peru, Bolívie)
2. *guaraní* (Paraguay)
3. *grónština* (Grónsko)
4. *inuktitut* (Nunavut)

NÁBOŽENSKÁ STRUKTURA OBYVATELSTVA

- 1.) jednoznačně závislé na náboženství kolonizátorů, proto všude převažuje **křesťanství**
 - Francouzi, Španělé, Portugalci ⇒ *převaha římských katolíků*.
 - USA, Kanada ... katolíci tvoří 1/3 obyv. (potomci Irů a katolických národů Evropy), velké je zastoupení *protestantských směrů*. Výrazně protestantské jsou USA a některé bývalé britské kolonie v Karibiku. Vnitřně nejednotné, řada směrů a sekt: anglikáni, presbyteriáni, luteráni, kvakeři, adventisté sedmého dne, Svědci Jehovovi, Mormoni ...
- 2.) V podstatně menší míře je zastoupen **islám**
 - zejména v oblastech přistěhovalců z islámských zemí: Surinam, Trinidad a Tobago; šíří(l) se i v USA – jednak přistěhovalcům, jednak radikálním černošským hnutím (hnutí černých panterů).
- 3.) **Hinduismus** ve větší míře pouze v Guyaně, značně modifikovaný, vedle ortodoxních hinduistů má silný vliv reformní hnutí Arya Samaj (monoteisté, odmítají kastovní systém)
- 4.) **Judaismus** centrum v USA (více Židů než v Izraeli)
 - Silná lobistická skupina (ovlivňují politiku USA v podpoře Izraele)
 - směry: liberální (převažuje, sem patří mj. i 2 mil. Židů v New Yorku) a ortodoxní
- 5.) **africká náboženství** - zachovala se více v Latinské Americe, mají čtyři formy:
 - náboženství Jorubů (⇒ santeria; z dnešní Nigérie)
 - náboženství Ašantů (z dnešní Ghany)
 - náboženství Bantuů (⇒ candomble; z dnešního Konga)
 - náboženství Fonů (⇒ vúdú; z dnešního Beninu)

HISTORIE VÝVOJE OBYVATELSTVA

- Původní obyvatelstvo Ameriky při příchodu prvních Evropanů: 60 mil. (max. 150 mil.)
- Střet s Evropany ⇒ pokles počtu Indiánů...
 - Antily: z neznámého počtu prakticky na 0
 - Mexiko: z 20 mil. na 1 mil.
 - obecně v nížinách na 2 %, v horách na 30 %
 - Jednalo se tedy o **demografický kolaps původního obyvatelstva** (od objevení Ameriky pro Evropu do 17. stol.), později mírný růst. V Severní Americe nastal také kolaps, ale hloubka poklesu byla menší a měl opožděný průběh (17. – 19. stol.)

Příčiny demografického kolapsu

1. **přímé vyvražďování** („černá legenda“)
 2. **kulturní šok** a naprosté zhroucení dosavadních společenských struktur (sebevraždy, zabíjení vlastních dětí...)
 3. **zavlečení evropských chorob** (mor, spalničky, neštovice – tzv. „mikrobiologické sjednocení světa“) a **stravovacích zvyků** (alkohol)
- I. Po příchodu Evropanů - ŠPANĚLÉ
 Kolonie chápány jako sesterská království (kopie španělské kultury, organizovali je jako vlastní Španělsko, snaha Indiány pokřtít, zkulturnit a využít k práci ... otrokářství, nevolnictví)
 - a) **1512** Indiáni uznáni „za lidi“ ⇒ jistá míra rovnoprávnosti (ale nadále rasové předsudky), nikdy nedošlo ke „genocidě“, naopak rychlé míšení obyvatel (převaha bílých mužů – chtěli manželky).
 - b) Výjimka: Karibik – zde domorodci vybiti a nahrazení africkými černochoy (otroci na plantážích třtiny atd.)
 - II. Po příchodu Evropanů - ANGLIČANÉ
 Snaha využít domorodce k práci nevyšla ⇒ zatlačení původních obyvatel mimo jejich území
 - na severu vznikly osídlenecké kolonie, na jihu plantážní kolonie (běloši organizovali práci, černoši na práci dovezeni z Afriky)
 - vyhýbali se míšení ras, původní obyvatelstvo zatlačeno do izolovaných území a nahrazeno na S bělochy, na J bělochy+černochoy
 - pozvolná genocida původních obyvatel (byli vytlačeni do rezervací, náhradou materiální podpora, z Indiánů se stali materiálně závislí „příživníci“).

KONCENTRACE OBYVATELSTVASeverní Amerika

→ urbanizovaná megapole

- a) **Bos-wash** → Boston → New York → Washington DC
- b) **Chi-pitts** → Chicago → Pittsburg (hlavní průmyslová oblast USA)
- c) **San-san** → San Francisco → Los Angeles → San Diego

Jižní Amerika

→ urbanizované oblasti

- a) JV Brazílie → Rio de Janeiro, Sao Paulo
- b) Megapole La Plata → Montevideo, Buenos Aires
- c) severní pobřeží → Maracaibský záliv

Latinskoamerická města

→ spontánní příliv obyvatel v vznik chudinských čtvrtí (př. favelas v Brazílii, colonias proletarias v Mexiku)

HISTORIE VÝVOJE OBYVATELSTVA

Původní obyvatelstvo Ameriky při příchodu prvních Evropanů: 60 mil. (max. 150 mil.)

- Střet s Evropany ⇒ pokles počtu Indiánů...
 - Antily: z neznámého počtu prakticky na 0
 - Mexiko: z 20 mil. na 1 mil.
 - obecně v nížinách na 2 %, v horách na 30 %
- Jednalo se tedy o **demografický kolaps původního obyvatelstva** (od objevení Ameriky pro Evropu do 17. stol.), později mírný růst. V Severní Americe nastal také kolaps, ale hloubka poklesu byla menší a měl opožděný průběh (17. - 19. stol.)

Příčiny demografického kolapsu

1. **přímé vyvražďování** („černá legenda“)
2. **kulturní šok** a naprosté zhroutilí dosavadních společenských struktur (sebevraždy, zabíjení vlastních dětí...)
3. **zavlečení evropských chorob** (mor, spalničky, neštovice - tzv. „mikrobiologické sjednocení světa“) a **stravovacích zvyků** (alkohol)

Po příchodu Evropanů - Španělé

Kolonie chápány jako sesterská království (kopie španělské kultury, organizovali je jako vlastní Španělsko, snaha Indiány pokřtít, zkulturnit a využít k práci ... otrokářství, nevolnictví)

1. 1512 Indiáni uznáni „za lidi“ ⇒ jistá míra rovnoprávnosti (ale nadále rasové předsudky), nikdy nedošlo ke „genocidě“, naopak rychlé míšení obyvatel (převaha bílých mužů - chtěli manželky).
2. Výjimka: Karibik - zde domorodci vybiti a nahrazení africkými černochoy (otroci na plantážích třtiny atd.)

Po příchodu Evropanů - Angličané

Snaha využít domorodce k práci nevyšla ⇒ zatlačení původních obyvatel mimo jejich území

1. na severu vznikly osídlenecké kolonie, na jihu plantážní kolonie (běloši organizovali práci, černoši na práci dovezení z Afriky)
2. vyhýbali se míšení ras, původní obyvatelstvo zatlačeno do izolovaných území a nahrazeno na S bělochy, na J bělochy+černochoy
3. pozvolná genocida původních obyvatel (byli vytlačeni do rezervací, náhradou materiální podpora, z Indiánů se stali materiálně závislí „příživníci“).

POPULAČNÍ TRENDY

V **USA** dochází k postupné *hispanizaci* (tj. růstu podílu Hispánců), dochází k jazykovým změnám a většímu sepětí s Latinskou Amerikou.

- Hispánci = kulturní (částečně i jazyková) kategorie, zpravidla přistěhovalci z Latinské Ameriky a jejich potomci, mluvící španělsky. Nízký sociální statut, nízké vzdělání. Tvoří 70 % přistěhovalců (Mexiko atd.), navíc v USA mají i nejvyšší přirozený přírůstek ze všech skupin obyvatel

REGIONÁLNÍ ASPEKTY HOSPODÁŘSTVÍ

- **Anglosaská Amerika** je součástí bohatého Severu, tvoří jedno z jeho jader (dalšími jsou EU a Japonsko)
- **Latinská Amerika** je součástí chudého Jihu, je jeho nejrozvinutější částí (40 % výroby rozvojových států), ekonomicky jsou zdejší nejbohatší části na stejné úrovni jako nejchudší části bohatého Severu.

ANGLOSASKÁ AMERIKA

1. *rozsáhlé zdroje nerostných surovin* → zpracovává i suroviny dovezené, energetické suroviny, barevné kovy a vzácné kovy
2. *vynikající geografická poloha* → ochrana před konfliktními oblastmi ve světě
3. *bezprostřední zájmová sféra* → Latinská Amerika, zájmy zasahují do všech světadílů → odbyt
4. *pevné vztahy mezi USA a Kanadou* → pevnější než mezi evropskými státy
5. *finanční prostředky* → nasměrovány do oblasti výzkumu a vědy

LATINSKÁ AMERIKA

1. **obrovské ekonomické rozdíly mezistátní i vnitrostátní** (územní – sousedství chudých a bohatých oblastí; i sociální – soužití bohatých a chudých). Množství sociopatologických jevů (velká kriminalita – míra kriminalizace a korupce se stala brzdou rozvoje). Pozn.: i v USA je 17 % lidí chudých.
2. **chybějící vnitroregionální vazby** – v téměř všech případech je největším obchodním partnerem USA, často i západní Evropa. Jen pro tři státy je hlavním obchodním partnerem latinskoamerický stát (Uruguay, Paraguay ... s Brazílií; Bolívie ... s Argentinou)
3. **struktura dovozu/vývozu** – převážně vývoz surovin, polotovarů a potravin, dovoz hotových výrobků. Řada zemí má jednostranně zaměřen vývoz ⇒ citlivé na krize:
 - na konci 19. stol. nejbohatším státem Peru (vývoz guana ⇒ stavba železnic i v horách; po vyčerpání guana propad mezi nejchudší státy)
 - Brazílie – pokles po založení kaučukových plantáží v Africe a Asii: 1910 40 % kaučuku z Brazílie, 1920 jen 5 % (ale zotavila se).
4. **velký podíl šedé ekonomiky na tvorbě HDP** – Kolumbie, Peru, Bolívie ... prodej koky a kokainu (v Bolívii 70 % HDP, v Peru 60 % HDP ... nejsou v něm ale vykázanu oficiálně ⇒ státy jsou bohatší než je úředně uváděno)
5. **Politicky méně stabilní prostředí** – vyšší podíl extrémní levice/pravice, řada polovojenských režimů diktátorské režimy většinou ekonomicky úspěšnější (dokáží dobře utlumit sociální protesty a tak dát prostor „volnému trhu“)
6. **zemědělství** – nízká mechanizace, menší výnosy nepříznivá struktura vlastnictví půdy: je mimořádně koncentrované (většinu mají velkostatkáři – sami ji nejsou schopni obdělat, a tak ji pronajímají bezzemkům za naturálie); kapacita půdy není dostatečně využívána (údajně jen z 1/4). Základní potraviny musí dovážet.
7. **zadlužení** – stagnuje (ale i umořování dluhů něco stojí): Bolívie, Guyana, Honduras, Nikaragua ... 4 americké země na seznamu 41 nejzadluženějších zemí světa (v přepočtu na obyvatele).
8. **KLADY:** volný prostor, málo zalidněné území, nadbytek půdy, vody a nerostných zdrojů, relativně stabilní politické prostředí

ZÁPORY: nedostatek volného kapitálu, špatná infrastruktura (komunikace a energetické sítě), problémy s životním prostředím, nedostatek fosilních paliv (hledání alternativních zdrojů: auta na alkohol v Brazílii apod.), nestabilní měna (vysoká inflace s nepředvídatelným vývojem...)

Dolarizace

- **formální** ... zavedení dolaru jako úředního platidla (Ekvádor, Panama, Salvador) – zbaví se možnosti fiskální politiky
- **neformální** ... fixní zakonzervování národní měny vůči USD (Belize, Bahamy, Barbados, země OECS (východokaribský dolar))
- dochází ale i k zpětnému uvolnění měny od USD: 1999 Brazílie, 2002 Argentina

EKONOMICKÉ INTEGRACE

NAFTA (Severoamerická zóna volného obchodu, od 1. 1. 1994; *USA, Kanada, Mexiko*, → odbourání cel ve společném obchodu, uvolnění pohybu pracovních sil

MERCOSUR (Společný trh jižního cípu, od 1. 1. 1995; *Argentina, Brazílie, Paraguay, Uruguay*; přidruženy také Chile, Bolívie, → cílem je vytvoření společného trhu

CARICOM (Karibské společenství a společný trh): 14/13 států Karibiku (většinou bývalé britské kolonie), cílem je společný trh (dnes překážky: rozdílná úroveň a vzájemná vzdálenost)

- v rámci CARICOMu užší integrační uskupení *OECS* (Organizace východokaribských států): 9 členů (z toho 2 přidružení), 7 z nich zavedlo společnou měnu východokaribský dolar (vázaný pevně na USD), dlouho uvažují o politické integraci (pokus o Západoindickou federaci po 3 letech ztroskotal)

ANGLOAMERICKÝ EKONOMICKÝ MAKROREGION

Socioekonomické regiony (mapa viz Regionální zeměpis světadílů)

1. Nová Anglie / v Kanadě Přímořské provincie
2. Francouzská Kanada
3. Jádro Angloameriky
4. Jih
5. Zemědělské srdce
6. Jihozápad
7. Vnitřní periferie
8. Západní pobřeží
- 9.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ

9 372 571 km², 290 mil. obyvatel (2002)

hlavní město: Washington

jazyky: angličtina (82,1 %, úřední ve většině států), španělština (10,7 %) (sčítání 2002)

typ státu: prezidentská republika, federace

správní členění: 50 států, 1 federální území

národnosti: běloši 77,1 % (z toho běloši nehispanšského původu 69,1 %), černoši 12,9 %, Asijci 4,2 %, Indiáni a domorodci z Aljašky 1,5 %, Havajané a ostatní domorodci z Tichomoří 0,3 %, ostatní 4,0 %; 12,5 % obyvatel USA je hispanšského původu, 0,6 % (1 704 000 obyvatel) se hlásí k českému původu (sčítání 2000)

náboženství: protestanti 56 %, katolíci 28 %, židé 2 %, ostatní 4 %, žádné 10 % (1989)

HDP/obyv.: 37 600 USD (2002)

měna: americký dolar (USD) = 100 centů

- **území** : 50 spolkových zemí, 1 federální distrikt hlavního města, 3 autonomní území + přidružené Portoriko a Společenství Severní Mariany, kontinentální část USA: Aljaška, Havajské souostroví (sopka Mauna Kea 4205 m, Mauna Loa 4168m)

- **podnebí:**

- omezený vliv Tichého oceánu (příčinou = Kordillery ⇒ srážkový stín)
- pronikání vzduchu podél Z pohoří ⇒ proměnlivé počasí i teploty
- na JV častá tornáda a hurikány
- ovlivnění mořskými proudy (Labradorský na atlantském a Kalifornský na tichomořském pobřeží)

- **vegetace**

- Aljaška = tundra, lesotundra, severní jehličnaté lesy
- Kaskádové pohoří = jehličnaté a smíšené lesy
- Appalačské pohoří = listnaté lesy
- Velké planiny = prerie
- JV USA = subtropické rostlinstvo
- Havaj = vlhké tropy s množstvím endemitů

! více jak 60 národních parků (Yellowstonský, Yosemitešský, Grand Canyon, Bryce Canyon)!

NEROSTNÉ SUROVINY

- železná ruda : u Hořejšího jezera
- barevné kovy : v Kordillérách (Mo – 1.místo, Cu – 2.místo, Au a Ag – 2.místo)
- síra : ústí Mississippi
- fosfáty : na Floridě
- solí: v Appalačském pohoří
- uran: na Koloradské plošině
- pálivoenergetické suroviny: černé uhlí v Appalačském pohoří (2. místo), zemní plyn v Texasu, ropa v Mexickém zálivu (3. místo), na Aljašce a v Kalifornii, zemní plyn (2. místo)

EKONOMIKA

1. obtížné charakterizovat
2. chybějící feudální systém → rozvoj farmaření → rozvoj řemesel → vznik dopravní sítě → příliv mladých lidí → dynamický vývoj vědecko-technického směru
3. dynamický vývoj politického systému → odstranění otrokářství, zrovnoprávnění žen a indiánů, posílení občanské společnosti, práv a svobod jedince, odstranění rasové diskriminace
4. podpora individuálních schopností, svoboda projevu, odstranění diskriminace a útlatku
5. 19. stol. → vstup do stádia monopolizace → vznik nadnárodních společností
6. prosazení tzv. ideálu selfmademan → jedinec, který se dokáže prosadit vlastní pílí a podnikavostí
7. prostor mezi megapolemi nazůstal periferií, ale intenzivně se zapojoval do ekonomiky → zemědělské a turistické oblasti

I. PRŮMYSL

průmyslové pásy :

- **severovýchodní pás** : jádrová oblast (od Bostonu k Chicagu) ⇒ těžební, strojní, kosmický, chemický, elektrotechnický,...., př. New York, Philadelphie, Washington, Detroit, Cleveland, Pittsburgh
- **jihovýchodní (Appalačská) oblast** : Atlanta – těžební, petrochemický, hutnictví Al, textilní,...
- **centrální Florida** : nesespecializované př. Miami
- **pobřeží Mexického zálivu** : těžební, elektronický a chemický průmysl, zpracování a přeprava bavlny, tabáku a cukrové třtiny, př. New Orleans
- **Tichooceánské pobřeží** : Los Angeles, San Francisco, San Diego – výroba zbraní a letadel, náročné technologie ⇒ technologický park v Silicon Valey, Standfordova Univerzita; SZ: Seattle, Portland, Vancouver → zpracování ryb, výroba letadel př. Boeing v Settlu

elektrická energie – tepelná (72% - př. Pittsburgh), jaderné (20%), vodní (8% - přehr.Powell)

hutnictví hliníku – historicky založené okolo města Duluth, na řece Columbii a Tennessee → hydroelektrárny barevných kovů – u nalezišť (např. Kordilléry) a v přístavech

strojírenství – Detroitu (auta → General Motors a Ford), Boeing v Seattlu (letecký dále v Kalifornii), loďařský, elektronický (IBM, Motorola)

chemický – Exxon/Mobil, Chevron/Texaco; Mexický záliv, přístavy JV USA

spotřební → potravinářský (Coca Cola, Philip Morris), filmová studia, textilní (Nike, Wrangler)..

II. ZEMĚDĚLSTVÍ

60% rozlohy = zemědělská půda, ! je přebytkové !

- kukuřičný pás (Corn belt) – od Velkých jezer na jih (mezi Ohiem a Nebrascou) ⇒ píce, zrniny, zelenina, prasata, dobytek,...
- pšeničný pás (Wheat belt) – SZ a JZ od kuk.pásu ⇒ černoze, dobytek
- bavlníkový pás (Cooton belt) – JV a J USA ⇒ tabák, arašidy, sója, bavlník

+ Centrální údolí v Kalifornii (závlahové zemědělství ⇒ vinná réva, zelenina a subtropické ovoce)

- chov skotu (3. místo), prasat (2.místo) ⇒ 1. ve výrobě masa

Doprava: významná automobilová , železniční (5 pacifických tratí), letecká doprava dále pak potrubní (ropa,..), vodní (Mississippi), námořní (Houston, NYC, L.A.,)

III. SLUŽBY

- *cestovní ruch*: zejména Florida, Kalifornie, Havajské o., NYC

ZAJÍMAVOSTI

- Mammoth Cave (Mamutí jeskyně) – nejdelší jeskynní systém na světě, Kentucky
- Mt. Rushmore – skalní portrét čtyř amerických prezidentů, Black Mountains, sev. Dakota
- Zábavní centra: Astroworld, Seaworld
- Osobnosti: Edgar Allan Poe, Ernest Hemingway, Mark Twain, Jack London

KANADA**rozloha:** 9 976 140 km²**hustota zalidnění:** 3,23 obyv./km²**počet obyvatel:** 32 207 000 (odhad červenec 2003)**přirozený / celkový přírůstek:** + 0,34 / + 0,94 % (2003)**hlavní město:** Ottawa**jazyky:** angličtina (úř.) 59,3 %, francouzština (úř.) 23,2 %**typ státu:** parlamentní monarchie, království (Comm.), federace**správní členění:** 10 provincií, 3 teritoria; Alberta, British Columbia, Manitoba, New Brunswick, Newfoundland, Nova Scotia, Ontario, Prince Edward Island, Québec, Saskatchewan, Northwest Territories, Yukon, 1.4. 1999 Nunavut v SZ Teritoriích**národnosti:** obyvatelé britského a irského původu 28 %, obyvatelé francouzského původu 23 %, ostatní Evropané 15 %, Indiáni 2 %, ostatní (Asijci, Afričané, Arabové) 6 %, míšenci 26 %**náboženství:** katolíci 46 %, protestanti 36 %, ostatní 18 % (sčítání 1991)**HDP/obyv.:** 29 400 USD (2002)**měna:** 1 kanadský dolar (CAD)***povrch:***

- arktická nížina
- Kanadský štít
- Pohoří sv. Eliáše (Mt. Logan 5951m n.m.)
- Velké planiny
- Appačské pohoří

vodstvo: Mackenzie, řeka svatého Vavřince, Columbie, Churchill, Nelson, Severn, Albany, Fraser,.. + Velká jezera (viz Severní Amerika)**ponbí:** arktické či subarktické, na J mírnější arktické ostrovy a výšky Kordillér pokrývá věčný sníh**vegetace:** tundry, lesotundry, jehličnaté lesy (S), smíšené lesy (JV) a prémie (J), národní park Wood Buffalo (buvoli, medvědi, sobi, losi, bobři,..)**NEROSTNÉ BOHATSTVÍ**

- barevné a drahé kovy : (nikl, zinek, uran – 1. místo, přední producent olova, zlata, stříbra, platiny, - V část Laurentinské plošiny)
- železná ruda : pol. Labrador, okolí Hořejšího jezera
- zemní plyn a ropa (provincie Alberta, šelf Severního ledového oceánu, dolní tok Mackenzie)
- draselné soli (provincie Saskatchewan)

EKONOMIKA**I. PRŮMYSL**těžební – (viz nerostné bohatství)hutnictví : - železa a oceli – okolí Hamiltonu

- hliníku – v blízkosti hydroelektráren, hl. Britská Kolumbie (2.místo)

- niklu – Sudbury v Ontáriu, Lyn Lake v Manitobě

elektrická energie – vodní (60% - La Grande, Churchill Falls na Labradoru), jaderné (15%)strojírenství – auta (Windsor, Toronto, Oshawa), letadla (Toronto, Montreal, Winnipeg), lokomotivy, obráběcí stroje, zemědělské stroje, elektrotechnický, elektronický)petrochemický – Edmonton, Calgary, Vancouver, Quebec

dřevozpracující – největší producentem novinového papíru, Vancouver, Montreal, Ottawa, Edmonton St. John

II. ZEMĚDĚLSTVÍ tzv. farmářská velkovýroba

- masný skot (préerie Albery a Saskatchewanu), prasata, ovce,
- mléčný skot (Ontario),
- kožešinová zvířata (S Kanady – bobři, norci, lišky)
- obilnářský pás (Edmonton – Regina – Winnipeg)
- pšenice (6.místo), ječmen (2. místo), oves, žito, kukuřice, brambory, řepka, len, ovoce a zelenina

Ekonomické jádro → jih : Ontario, Quebec (Toronto, Montreal), Britská Kolumbie → obchod se zeměmi APEC

doprava: letecká, železnice (3.místo), silniční (transkanadská dálnice), říčně-námořní

osídlení: megapole mezi Torontem a Hamiltonem (zejména Anglokanad'ané a Frankokanad'ané)

5 ekonomických regionů:

Atlantský
Centrální
Prérijní
Pacifický
Arktický

ZAJÍMAVOSTI (pro seminář)

Arktické souostroví Kanady tvoří většinu území teritoria Nunavut a část Severozápadních teritorií. Mezi nejvýznamnější ostrovy patří: **Baffinův ostrov** (5. největší ostrov světa, v jeho jižní části se nachází hlavní město Nunavutu Iqaluit (4556 obyv. – 17 % obyv. Nunavutu), **Viktoriin ostrov** (9. největší ostrov světa, 2/3 ostrova spadají pod správu Nunavutu, zbytek pod správu Severozápadních teritorií), **Ellesmerův ostrov** (10. největší ostrov světa, více než pětina ostrova chráněna národním parkem (ledovce, fjordy), na ostrově se nachází nejseverněji položené sídlo na světě – Alert – a také nejvyšší hora Nunavutu Barbeau Peak (2616 m n. m.)).

Toronto - 3,5 mil.obyvateľ, provincie Ontario, multikulturní město na břehu jezera Ontario, součástí města i ostrovy Toronto Islands, dominantou města CN Tower (553m) – nejvyšší vyhlídka na světě ve výšce 447 m (otáčející restaurace), nejdlejší ulice na světě – Yonge street – cca 60 km, v centru Stará radnice (Old city hall) a Nová radnice (New city hall), obrovské nákupní centrum Eaton hill se zhruba 300 obchody (6 podlaží)

Ottawa - hlavní město Kanady, 1 mil. obyvatel, provincie Ontario, v centru města sídlo kanadského parlamentu, (3 budovy stavělo 1700 dělníků o denní mzdě 80 kanadských centů), nad řekou Ottawou socha geografa Samuela de Champlaina, zakladatele města Quebecu, památník Terryho Foxe, kanadského chlapce, který se rozhodl zvítězit nad rakovinou přechodem Kandy ze západu na východ, Muzeum civilizace – indiánské totemy a obydlí dovezené z oblastí západní Kanady

Montreal - 4 mil.obyvateľ, provincie Quebec, největší francouzsky mluvící město mimo Francii na ostrově uprostřed řeky Sv.Vavřince, 1/3 obyvatel mluví anglicky (západ Montrealu), 2/3 francouzsky (východ Montrealu), velké etnické čtvrtě Židů, Číňanů, Japonců, Vietnamců a Italů, světová výstava Expo v roce 1967, závodní dráha Formule 1, olympijské hry v roce 1976

Nunavut je nejmladším a největším z teritorií Kanady. Vznikl odštěpením od rozlehlých Severozápadních teritorií 1.dubna 1999. Hlavní město Nunavutu je Iqaluit (dříve Frobisher Bay) na východu Baffinova ostrova. Dalšími významnými městy jsou Rankin Inlet a Cambridge Bay. Teritorium má jen 28 200 obyvatel.

Inuité (doslova „lidé“), kteří byli dříve nazýváni Eskymáci (doslova „jedlíci syrového masa“), tvoří naprostou většinu obyvatel Grónska a kanadského teritoria Nunavut. Jejich životní styl se již značně přizpůsobil moderní době, řada kulturních zvláštností ale přetrvala: za luxusní obydlí jsou dnes považována kovová iglú, k přemísťování osob a nákladů se využívají tažní psi, rozvíjí se tradiční inuitské umění.

LATINSKOAMERICKÝ EKONOMICKÝ MAKROREGION

5 ekonomických regionů

1. Střední Amerika
2. Sever Jižní Ameriky: 3 státy (Guyana, Surinam, Trinidad) a 3 závislá území (Aruba, Francouzská Guyana, Nizozemské Antily)
3. Andské země: Bolívie, Ekvádor, Chile, Kolumbie, Peru, Venezuela
4. Brazílie
5. Laplatské země: 3 státy (Argentina, Paraguay, Uruguay) a 1 závislé území (Falklandy/Malvíny)

STŘEDNÍ AMERIKA

MEXIKO – SPOJENÉ STÁTY MEXICKÉ

hlavní město: Ciudad de México
typ státu: prezidentská republika, federace

jazyky: španělština (úř.), indiánské jazyky
správní členění: 31 států, 1 federální distrikt

národnosti: mestici 60 %, Indiáni (vč. míšenců s převahou indiánské krve) 30 %, běloši 9 %, ostatní 1 %
náboženství: katolíci 89 %, protestanti 6 %, ostatní 5 %

HDP/obyv.: 9 000 USD (2001)

měna: 1 mexické peso (MXP) = 100 centavů

→ stát v Severní Americe mezi Tichým oceánem a Mexickým zálivem Atlantského oceánu (část za Tehuantepeckou šíjí patří ke Střední Americe)

→ pobřeží obou oceánů je většinou nížinné, zčásti s lagunami. Největší část státu zaujímá horská soustava Kordiller

→ sever tvoří Mexická náhorní plošina (1 000 – 2 500 m n. m.) mezi horskými pásmy Sierra Madre Occidental a Sierra Madre Oriental; na J navazuje Mladovulkanická Kordillera s řadou činných i vyhaslých sopek (Citlaltépetl, 5 610 m n. m., Popocatepetl, 5 452 m n. m.). Kordillery pokračují dále k JV jako Jižní Kordillera

→ poloostrov Yucatán tvoří vápencová plošina s krasovými tvary

→ Podnebí je tropické, na severu subtropické, ovlivněné nadmořskou výškou. Největší řeka je pohraniční Rio Grande na SV, suché oblasti na SZ jsou bez stálých povrchových toků. Vegetační kryt různorodý; na severu pouště a polopouště, dále k J travnaté a křovité savany, v horách subtropické smíšené lesy, na J převládají vždyzelené vlhké tropické lesy.

→ Obyvatelstvo vzniklo míšením původních indiánů s přistěhovalými Španěly. Nejvíce lidí v centrální části země (Mexická náhorní plošina), hlavně v hlavním městě (vysokohorská kotlina 2 200 m n. m. ⇒ časté problémy s ovzduším): aglomerace včetně všech předměstí má asi 25 – 30 mil. obyvatel (přes 1/4 obyvatel země). Aglomerace hlavního města zahrnuje: vlastní Ciudad de México, dále milionová města (nejsou na mapě) (Ecatepec de México, Naucalpan, Nezahualcóyotl, Tlalnepantla)

→ Národnostní složení: odhady se liší od úředního sčítání, protože Mexičané mají pod pojmem Indián toto: „Indián je člověk žijící v tradiční obci a mluvící indiánským jazykem.“ (Odstěhuje-li se do města, přestává být Indiánem.) Podle toho je v Mexiku 10 % Indiánů, 90 % zbytek. Podle rasového hlediska: 30 % Indiáni, 60 % míšenci (hlavně mestici), 10 % ostatní. Část Indiánů (celkem 1/4 obyvatel) užívá domorodé jazyky (nahua – aztéčtina; mayaština). Přestože Mexičané se hlásí k odkazu domorodých předků (Mexicas = Aztékové atd.), jsou Indiáni přezíráni. Vzdělání obyvatel je dobré (univerzita od 1551), negramotnost 10 % (hlavně tradiční Indiáni). Urbanizace 75 %. Vysoká emigrace za prací do USA.

→ V předkolumbovské době indiánské kultury Olméků, Toltéků, Zapotéků, Mayů a Aztéků.

→ 1519-21 dobyto H. Cortésem.

→ Od 1535 součást vicekrálovství Nové Španělsko. 1810 vyhlášena nezávislost, 1822 mexické císařství, 1824 republika.

EKONOMIKA

Průmyslově zemědělský stát s významnou těžbou surovin, hospodářsky nejvyspělejší v Latinské Americe. Podíl státu v rozhodujících odvětvích ekonomiky (monopol na těžbu a rafinaci ropy, hutnictví a energetiku – ale omezuje se privatizací).

I. PRŮMYSL

NEROSTNÉ SUROVINY

- ropa (nejvýznamnější součást; 4. místo na světě; v Mexickém, konkrétně Kampečském zálivu a na Yucatánu)
- zemní plyn
- černé uhlí a uran (S. M. Occidental, S. M. del Sur)
- stříbro (1. na světě Hidalgo, 17 % světové těžby; pro ekonomiku ale nevýznamné)
- rudy železa, zinku, olova, mědi, manganu a dalších prvků, síra, sůl, fluorit

→ Průmysl má úplnou strukturu (jako vyspělé země), od 1994 člen OECD (jako první latinskoamerický stát), koncentrace výroby do Mexica, Guadalajary a Monterrey

průmysl petrochemický (v Latinské Americe 2. místo po Venezuele; umělá hnojiva, syntetický kaučuk, umělá hmota)

hutnický průmysl (opírá se o vlastní zdroje, hutě v Monterrey a v Lázaro Cárdenas)

strojírenský průmysl: bouřlivý rozvoj, dosud pokrývá domácí spotřebu jen z 1/3, výroba dopravních prostředků a spotřební elektroniky (pobočky světových firem – Nissan, Renault, VW ... např. i výroba VW New Beetle).

Navíc rozsáhlá tradiční odvětví: potravinářství, textilní a kožedělný průmysl, zpracování tabáku.

→ Elektřina z fosilních zdrojů (ropa) 74 %, z vodních zdrojů 18 %, jaderná energie 5 %.

II. ZEMĚDĚLSTVÍ

→ Orná půda 13 %, pastviny 39 %, lesy 26 %.

→ Zemědělství zaměstnává 1/4 obyvatel, tvoří jen 5 % HDP.

→ Pěstuje se kukuřice, sorgo, pšenice, cukrová třtina, bavlna, káva, sisal (3. místo na světě), podzemnice olejná, sezam, banány, tabák, rajčata, fazole.

→ Chov skotu, prasat, koz, koní. Rybolov. Zvláštní poměry vlastnictví půdy.

Mexiko se dělí na dvě nesouměřitelné oblasti:

1) Tichoceánská nížina (rostlinná výroba – pšenice, bavlna, sója, ovoce; intenzivní zemědělství severoamerického typu)

2) zbytek státu (zaostalejší zemědělství, produkce plodin pro vlastní spotřebu)

Vláda se snaží přimět rolníky k náhradě části kukuřice za pšenici (kvůli klimatu – pšenice je zde vhodnější) – kampaně troskotají na stravovacích zvycích.

→ Významný cestovní ruch (hlavní město, indiánské památky, rekreační letoviska při pobřeží – Acapulco...; navíc „pohraniční turistika s USA“ – Američané zajišťují hluboko do vnitrozemí).

→ Zahraniční obchod s USA a Kanadou se od vstupu do NAFTA (1994) ztrojnásobil, 2/3 zahraničního obchodu je svázáno s USA. Dohody o volném obchodu se zeměmi Latinské Ameriky mají pomoci snížit závislost na obchodu s USA.

→ *Vývoz*: 1/3 ropa, dále bavlna, výrobky zpracovatelského průmyslu, tradiční potravinářské produkty (např. tequila).

→ *Dovoz*: strojírenské výrobky, elektronika, potraviny (obiloviny).

DALŠÍ ZEMĚ STŘEDNÍ AMERIKY

- **území:** *Velké Antily* (Kuba - Havana, Jamajka - Kingston, Haiti - Port-au-Prince, Dominkánská republika - Santo Domingo, Portoriko - San Juan)
Malé Antily (Sv. Kryštof a Nevis, Antigua a Barbuda, Guadeloupe, Dominika, Sv. Lucie, Martinik, Barbados, Sv. Vincenc a Grenadiny, Grenada, Trinidad a Tobago,...)
Nizozemské Antily (Aruba, Curacao, Bonaire,...)
Mexiko (Ciudad de México)
Belize (Belmopan)
Guatemala (Guatemala)
Honduras (Tegucigalpa)
Salvador (San Salvador)
Nikaragua (Managua)
Kostarika (San José)
Panama (Panama)
Bahamy (Nassau)
- **povrch:** pevninský most, ostrovní oblouk, vulkanicky činné oblasti Sierra Madre Occidental, Sierra Madre Oriental, Sierra Madre del Sur
- **vodstvo:** Rio Bravo del Norte, Balsas, jezero Managua, jezero Nikaragua
- **podnebí:** tropický podnebný pás
pasáty z východu ⇒ více srážek z atlantské strany
cyklony = hurikány na ostrovech
- **obyvatelstvo:** indiáni (původní Guatemala), mestici (Honduras, Panama), černoši (Belize), Španělé (Portoriko, Kuba)
- náboženství: nejvíce katolictví
- **politická situace** → Kuba: konzervativní komunistický režim; revoluce → občanská válka v Guatemale, Nikaragui a v Salvadoru

EKONOMIKA

- ❖ **průmysl:** - slabě rozvinutý ⇒ výjimečné rafinerie ropy na Portoriku a Bahamách, cementárny,...
- zpracovávání zemědělských plodin
- těžební (bauxit ⇒ výroba Al na Jamajce, niklovokobaltové rudy - Kuba)
- ❖ **zemědělství:** zejména cukrová třtina (⇒ výroba cukr, rum, - Belize, Kuba, Portoriko)
káva (Guatemala, Honduras, Nikaragua)
banány a jiné tropické ovoce (Guatemala, Honduras, Kostarika, Panama)
tabák → doutníky (Kuba)
ryby, měkkýši, korýši

- *hlavně monokulturní zemědělství* ⇒ ekonomie i politická stabilita závislá na změně cen světového trhu
- **doprava:** Panamský průplav (1999 USA předaly Panamě)
Panamerická dálnice (chybí spojení z Panamy na jih do Kolumbie)
- **cestovní ruch:** Jamajka, Portoriko, Bahamy,...; nejnavštěvovanější ostrovy: Bahamy, Bermudy, Americké Panenské o.

CARICOM - Karibské společenství

BRAZÍLIE (Brazilská federativní republika)

8 511 965 km ²	175 000 000 obyv.
→ (v obou ukazatelích 5. místo na světě; rozlohou zabírá 48 % Jižní Ameriky)	
<i>hustota zalidnění:</i> 20,5 obyv./km ²	<i>přirozený / celkový přírůstek:</i> 0,9 / 0,9 %
<i>hlavní město:</i> Brasília	<i>jazyky:</i> portugalština (úř.)
prezidentská republika	<i>správní členění:</i> federace (26 států + 1 federální distrikt hl. města)
<i>národnosti:</i> běloši 55 %, mulati 38 %, černoši 6 %, Indiáni 1 %	
<i>náboženství:</i> katolické 88 % (největší katolický stát na světě)	
<i>HDP/obyv. (p.k.s.):</i> 6 500 USD	<i>měna:</i> real (BRL) = 100 centavů (zaveden 1994; 1999 kurz uvolněn od USD)

PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

→ Rozsáhlé území Brazílie lze rozdělit na tři odlišné přírodní celky:

1. *Guyanská vysočina* - na S, nejvyšší horstvo státu (Pico da Neblina 3 014 m n. m.).
2. *Amazonská nížina* - podnebí rovníkové, stále horké a vlhké, s malými výkyvy teplot a vysokými celoročními srážkami. Porost tvoří tropický deštný les (selvas) s velkým bohatstvím rostlinných druhů. Silné kácení lesů v posledních letech (těžba dřeva, osídlování) ⇒ obavy o následky v klimatu.
3. *Brazilská vysočina* - zaujímá V a J Brazílie; soubor pahorkatin, náhorních plošin, vrchovin a hornatin, výšky nejčastěji dosahují 1 000 – 1 500 m n. m. a vzrůstají směrem k atlantskému pobřeží; podnebí tropické, s výraznějším obdobím sucha v zimě (tři až čtyři měsíce).

→ Část odvodňována do Amazonky, část do Atlantského oceánu (řeky Uruguay, Paraná aj.).

→ Tropické lesy, ale převládá savana, přecházející v suchou step s ostnatými keři. Na JZ močály Pantanal. Na hranicích Brazílie a Argentiny vodopády Iguazu [igvasu] (výška 57 – 72 m, celkem 275 jednotlivých peřejí o celkové šíři 4 km, hlavní peřej, tzv. Dáblova rokle, široká 1 km).

OSÍDLENÍ

→ původně osídleno indiánskými kmeny (Tupiové, Aravakové aj.). 1500 pobřeží objevil Portugalec Pedro Alvares Cabral a prohlásil je za majetek Portugalska.

→ Rozvoj plantážnictví ⇒ dovoz otroků z Afriky. Domorodé obyvatelstvo zatlačováno do vnitrozemských pralesů (decimováno evropskými chorobami a vybitím). V roce 1821 prohlášena královstvím v personální unii s Portugalskem, následující rok se úplně osamostatnila jako nezávislé císařství (přitom ale císař Pedro I. byl synem portugalského krále). Od 1889 republikou.

→ Na přelomu 50. a 60. let 20. stol. byl prezidentem Juscelin Kubitschek de Oliveira, po matce českého původu.

→ V 60. - 80. letech vojenské vlády, v současnosti stabilní demokracie. 1994 vyhlášen plán hospodářské stabilizace (mj. zaveden real, pátá měna za sedm let).

→ obyvatelstvo: Brazilci tvoří jednotný národ a nejsou rozdělení rasovými předsudky (přestože otroctví bylo v Brazílii zrušeno až v roce 1888 jako v poslední zemi západní polokoule).

→ Indiánů je méně než 1 % a obývají především vnitrozemské oblasti Amazonie.

→ Obyvatelstvo se soustřeďuje na východě a JV země, hlavně u pobřeží (státy Rio de Janeiro, Sao Paulo), zatímco vnitrozemí, severní a SZ část Brazílie má nízkou hustotu zalidnění (státy Amazona, Mato Grosso).

→ Míra urbanizace se rychle zvyšuje (asi 3/4 obyvatel žijí ve městech).

→ Hlavní město je od roku 1960 Brasília [brazilja] (nově vybudována na konci 50. let v řídké osídlené části země, navržena architektem Oscarem Niemeyerem, předchozí hlavní město bylo Rio de Janeiro, před ním Salvador)

Největší města: São Paulo [sanu paulu] – aglomerace 17 mil.,
Rio de Janeiro [riju de žanejru] – aglomerace 11 mil.
Belo Horizonte, Salvador, Fortaleza, Nova Iguaçu, Recife, Curitiba, Pôrto Alegre, Belém.

Asi 90 % patří podle oficiálních statistik do katolické církve, tento údaj zahrnuje ale i vyznavače různých afro-křesťanských kultů (macumba, condombé a pod.). Úřední jazyk je portugalština, zde zvaná též brazilština. Od portugalské verze jazyka se liší částí slovní zásoby, pravopisem a výslovností, gramatika je (až na drobné výjimky) stejná.

EKONOMIKA

→ Agrárně průmyslový stát s velkým surovinovým bohatstvím, rozsáhlou zemědělskou výrobou a pokročilým průmyslem.

→ **Státní dluh** největší na světě – více jak 200 mld. USD

→ v posledních desetiletích je pro ekonomiku Brazílie charakteristický rychlý růst, který ji zařadil mezi nejvyspělejší v Latinské Americe, vysoké přebytky vývozu a nízká inflace. Velký objem zahraničních investic. Struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva: 22 % zemědělství, 26 % průmysl, 52 % služby.

I. PRŮMYSL

Tradiční hornická země, ohromné surovinové bohatství.

- železná ruda (2. místo na světě, největší ložisko Itabira ve státě Minas Gerais)
- bauxitu (4. místo na světě)
- rudy neželezných kovů (mangan – také Itabira, chrom, zinek, olovo, nikl, kobalt, hořčík, niob, wolfram, cín)
- uranové rudy
- fosilní paliva (nekryjí ale domácí spotřebu - těží se nekvalitní černé a dokonce i hnědé uhlí, ropa a zemní plyn - stát Bahía)
- drahokamy (diamanty, akvamaríny, ametysty, citríny), zlato.

→ průmysl se soustřeďuje do JV části země (více než polovinu průmyslové produkce zajišťuje stát Sao Paulo (3 % rozlohy země, 1/5 obyvatelstva)

→ nedostatek fosilních paliv se překonává hledáním alternativních zdrojů (automobily na alkohol).

→ relativní význam potravinářství, textilního průmyslu a podobných odvětví typických pro „rozvojové“ ekonomiky klesá

hutnický průmysl : má největší význam výroba železa a hliníku

strojírenský průmysl : se zaměřuje na dopravní prostředky (automobily, motocykly, autobusy), výrobu zemědělských strojů, elektrotechniky a elektroniky

chemický průmysl: se koncentruje v přístavních městech (dovoz ropy), rychle se rozvíjí hlavně petrochemie a gumárenství, vysoká je i výroba umělých hnojiv

dřevozpracující průmysl: se rozšiřuje na úkor ochrany lesního bohatství země, rychle se zvyšuje výroba celulózy a papíru

potravinářský průmysl: je jako jediný rozmístěn relativně rovnoměrně, vyrábí se cukr (nejvíce na světě), alkohol (většinou jako palivo) atd.

energetický průmysl: 91 % v hydroelektrárnách, jaderná elektrárna (1 %), 1/10 elektřiny i dováží (z Paraguaye - Itaipú).

II. ZEMĚDĚLSTVÍ

Orná půda 6 %, pastviny 22 %, lesy 58 %.

První místo na světě: káva, sisal, pomeranče, maniok;

druhé místo na světě: cukrová třtina, sója, banány, mandarinky, kakaové boby;

→ dále ananas, tabák, bavlna, palma olejná, batáty, brambory, rajčata, fazole, kukuřice, rýže.

→ rozsáhlý chov skotu (2. místo na světě) a prasat.

→ největší stádo koní na světě

→ lov ryb a velryb

Vysoká těžba dřeva (hlavně jako palivo), sběr přírodního kaučuku, lístků cesmíny paraguayské (na čaj yerba maté), para ořechy. Obrovská koncentrace vlastnictví půdy, tíživý je zejména problém bezzemků (80 % pracujících v zemědělství).

Vývoz: hotové výrobky a polotovary (2/3), káva (10 %), železná ruda, sója, cukr a podobně

Dovoz: paliva (1/2), stroje a zařízení, chemikálie

Hlavním obchodním partnerem jsou USA a země EU, rozšiřuje se výměna v rámci Mercosuru.

Doprava

Dálnice Transamazonica (mapa viz Regionální zem. světadílů)

L A P T S K É Z E M Ě

ARGENTINA (Argentinská republika)

2 766 889 km²

hustota zalidnění: 13,5 obyv./km²

hlavní město: Buenos Aires

(Ciudad de Nuestra Señora de Buenos Aires)

prezidentská republika

37 385 000 obyv.

přirozený / celkový přírůstek: 1,1 / 1,1 %

jazyky: španělština (úř.), další evropské jazyky (např. velština, chorvatština...)

správní členění: federace (23 provincií, 1 federální distrikt)

Pozn.: Argentinská provincie *Ohňová země*, *Antarktida a ostrovy jižního Atlantského oceánu* zahrnuje i mezinárodně neuznané nároky Argentiny na Falklandy, Jižní Georgii a Jižní Sandwichovy ostrovy a na sektor v Antarktidě (Argentina uvádí svou rozlohu sama o asi 1 mil. km² větší).

národnosti: běloši a mestici 97 % (hlavně ze Španělska a Itálie)

náboženství: katolíci 92 % (praktikuje ale jen 20 %), protestanti 2 %, židé 2 %

HDP/obyv. (p.k.s.): 12 900 USD

měna: argentinské peso (ARS) = 100 centávů
(pevně fixováno na USD kurzem 1,00)

→ název zavádějící (není bohatá na stříbro)

PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

→ Na západě probíhá horská soustava And (La Cordillera de los Andes) s nejvyššími vrcholy Ameriky (Aconcagua, 6 959 m n. m.) i činnými sopkami. V jejím východním předpolí se zvedají osamělá Pampská pohoří, oddělená pánvemi se slanými močály.

→ východ státu tvoří rozsáhlé nížiny a roviny, pampy, v severní části zvané Gran Chaco

→ jižní cíp zaujímá Patagonská plošina s tabulovými a stolovými horami

→ východní podhůří And je suché až pouštní (stín And)

→ hlavní osu říční sítě tvoří řeka Paraná a Uruguay se společným ústím La Plata

→ území mezi dolními toky Paraná a Uruguay se nazývá Mesopotamia

→ v horách jsou četná jezera, největší na jihu jezero Buenos Aires

→ v Gran Chaku subtropické lesy (dřevo *kebračo*), v pampách suché i vlhké stepi, ve východním podhůří And a v Patagonii křovité polopouště. Nejnižší bod u San Julian -105 m.

OSÍDLENÍ

→ původně indiánské kmeny (Araukáni, Patagonci aj.), na S zasahoval vliv Inků

→ Španělská kolonizace začala ve 30. letech 16. stol., do 19. stol. domorodé obyvatelstvo takřka vyhubeno.

→ od 70. let 19. stol. silný příliv přistěhovalců z Evropy, hospodářský rozmach, na začátku 20. stol. patřila Argentina k hospodářsky nejrozvinutějším zemím světa.

→ Politicky nestabilní, civilní režimy se střídaly s vojenskými diktaturami.

→ Přátelské vztahy s fašistickými státy, válku Německu a Japonsku vyhlásila až pod tlakem USA. Po válce útočiště nacistických zločinců (včetně přesunu majetku).

→ *Juan Domingo Perón* – spolu s manželkou Evou (Evitou) zavedl politickou a hospodářskou politiku (zvanou perónismus, dnes justicialismus) – jakási „syntéza fašismu, socialismu a kapitalismu“:

- silné zaměření na sociální otázky (odbourání nerovností, propracované sociální zákony)
- korporativismus (snaha nahradit politické strany sdruženími sociálních skupin, ale nepřevzal systém vlády jedné strany – zachoval demokratické instituce)
- přísný dohled na ekonomiku, ale zachování „vnější fasády“ soukromého vlastnictví
- důraz na komplexní ekonomickou soběstačnost ⇒ dnes komplexní průmysl

Vládl 1946–55 a 1973–74 (po něm ještě dva roky jeho třetí manželka Isabela ⇒ Argentina první republikou s ženou prezidentkou).

1955–73 a 1976–82 vládly vojenské junty: hospodářská krize, růst aktivit levicových městských guerill, porušování lidských práv, tisíce „zmizelých“. Po neúspěšné falklandské válce v roce 1982 vojenský režim padl, obnovena civilní vláda a demokracie. 1989 prezidentem Carlos Menem, zahájil radikální hospodářské reformy (od 1991). Dnes prezidentem Fernando de la Rúa.

EKONOMIKA

→ Průmyslově agrární stát s velkým zemědělským potenciálem.

→ Ekonomika na úrovni států střední Evropy.

I. PRŮMYSL

těžební průmysl (obecně nedostatek nerostných surovin)

- těžba ropy (podhůří And, Patagonie, Ohňová země ⇒ pokrytí vlastní potřeby),
- zemního plynu,
- méně kvalitního uhlí (nedostačuje),
- rud (Fe, Pb-Zn, Mn, W, Be, Sn, Cu, Mo...; opět musí i dovážet),
- soli

hutnický průmysl - hutnictví železa (ruda dovážená z Brazílie) i barevných kovů

strojírenský průmysl (nejen montáž, ale i vlastní výrobky včetně automobilů),

průmysl chemický

elektrotechnický průmysl

potravinářství (zpracování zemědělských výrobků a konzervace ⇒ sušené mléko, mražené maso).

průmyslová centra: Cordóba, San ta Fé, Buenos Aires

Elektrina z vodních zdrojů 50 % (hlavně přehrada Yaciretá), nejstarší jaderná elektrárna v Latinské Americe (9 %).

II. ZEMĚDĚLSTVÍ

→ Orná půda 10 %, pastviny (pampy) 52 %, lesy 19 %.

→ Jeden z největších světových producentů zemědělských výrobků.

pěstují se hlavně: obilniny (pšenice 1/2 osevních ploch, dále kukuřice), brambory, zelenina, olejnin (sója, slunečnice), bavlník, cukrová třtina, tabák, čaj.

→ vyspělé vinařství a sadařství.

- dobytkářská velmoc: skot (na maso; gaučo = pasák dobytka v Jižní Americe),
- ovce (na vlnu)
- koně
- rybolov

→ zemědělství se koncentruje na pampy (vlhčí než klasická step ⇒ rostlinná i živočišná výroba), největší roli hrají Pampy (jih Laplatské nížiny – sever je Gran Chaco).

Vývoz: zemědělské výrobky (2/3 vývozu; maso, pšenice, jedlé oleje, ovoce, vlna a výrobky z ní)

Dovoz: paliva, polotovary, suroviny, stroje

Rozsáhlá a nerovnoměrně rozvinutá dopravní síť. vysoká urbanizace (89 %), přitom 60 % ve městech nad 100 tis. obyvatel (v hlavním městě 13 mil.). Silný sociální stát (pozůstatek perónizmu). Od 1995 ochrana španělského jazyka před angličtinou (podobně jako Francouzi).

PARAGUAY

1. Rozvojový zemědělský stát, v rámci Latinské Ameriky patří mezi středně rozvinuté.
2. Zaměření na chov dobytka a těžbu dřeva.
3. V zemědělství (stát je v podstatě soběstačný) dominuje pastevní chov skotu a ovcí, dále chov prasat a koní. Rostlinná výroba se koncentruje do údolí řek Paraná a Paraguay, pěstuje se cukrová třtina, maniok, kukuřice, pšenice, yerba maté, sója, bavlna, citrusy. Těžba dřeva, zejm. kebračo.
4. Průmysl potravinářský, textilní, dřevozpracující, kožedělný. Těžební průmysl je rozvinut slabě, přestože země má poměrně slušné zásoby rud. Zpracovatelský průmysl se soustřeďuje na vnitřní trh (konzervárny, mrazírny, textilnictví).
5. Významný hydroenergetický potenciál (přehrady Itaipú, Yaciretá) ⇒ 99,8 % elektřiny z hydrocentrál, 9/10 vyrobené energie vyváží (hlavně do Brazílie).
6. Dopravní síť řídká, bez železnice; významná je doprava říční (přístavy Asunción, Encarnación).
7. *Vývoz*: elektřina, bavlna (23 %), sója (31 %), řezivo, rostlinné oleje
8. *Dovoz*: dopravní prostředky, kovy, chemické výrobky

URUGUAY

1. Rozvojová agrární země s rozvinutou živočišnou výrobou, specializovanou na export (jeden z nejvyspělejších států Jižní Ameriky).
2. Zemědělství zajišťuje soběstačnost v základních potravinách, živočišná výroba se zaměřuje na chov skotu a ovcí, rozvíjí se rybolov, v rostlinné výrobě dominuje pšenice, rýže, ječmen, kukuřice, dále cukrová třtina, cukrová řepa, brambory, sorgo.
3. Průmysl nemá k dispozici suroviny, přestože byly zjištěny zásoby některých rud barevných kovů, zatím se netěží (výjimkou je černý mramor a menší množství ametystů a achátů). Zpracovatelský průmysl: potravinářství, textilní (vlna) a kožedělný průmysl, menší strojírenské závody, papírny.
4. 95 % elektrické energie zajišťují hydrocentrály.
5. *Vývoz*: skot, mražené maso, masné výrobky, vlna, výrobky z kůže
6. *Dovoz*: ropa a ropné výrobky, stroje a zařízení, chemické výrobky

ANDSKÉ ZEMĚ

BOLÍVIE

Bolívijská republika

1 098 581 km²

8 300 000

hustota zalidnění: 7,6 obyv./km²

přirozený / celkový přírůstek: 1,9 / 1,8 %

hlavní město: Sucre (oficiální hlavní město a sídlo nejvyššího soudu; sídlem vlády a parlamentu je La Paz)

jazyky: španělština, kečujština, ajmarština (∀ úř.)

prezidentská republika

správní členění: 9 departementů

národnosti: Kečuové 30 %, Ajmarové 25 %, ost. Indiáni 5 %, mestici 30 %, běloši (kreolové) 10 % (jeden ze tří států s převahou Indiánů ... 60 %)

náboženství: katolíci 95 %

HDP/obyv. (p.k.s.): 2 600 USD

měna: boliviano (BOB) = 100 centavů

→ JZ tvoří náhorní plošina Altiplano ve výškách 3 800 – 4 000 m n. m., obklopená horstvy And (až 6 500 m n. m.), Nacházejí se zde nejvýše položená trvalá sídla v Andách. Na S a SV rozsáhlé roviny a nížiny, v povodí Amazonky s bohatou říční sítí. Na V zasahují okrajové části Gran Chaca. Střediskem státu je Altiplano, bezodtoké území s velkými jezery (Titicaca 8 145 km², slané jezero Poopó), s polopouštním a stepním rostlinstvem. Na S a SV je tropické podnebí s bohatými srážkami, zimním obdobím sucha, tropickými deštnými pralesy a savanami.

→ Jedno z civilizačních center Jižní Ameriky – Tiahuanaco [tyuanako], od zač. 14. stol. součást incké říše. 1538 dobyt Španěly, nazývána Horní Peru, 1825 nezávislá republika (přispěním Simóna Bolívara ⇒ odtud jméno státu).

→ Agrární stát s rozvinutým těžebním průmyslem. Hlavními plodinami obilniny (kukuřice, rýže ... nedostačují, dováží se), sója, brambory, tropické ovoce, cukrová třtina, káva, bavlník, kaučuk. Chov ovcí, skotu, lam, prasat.

Významná těžba: rud cínu (1.-2. místo na světě), olova, zinku, stříbra, zlata, antimonu (1.), ropy a zemního plynu. Většina v dolech jižně od Titicaca: La Paz (Zn, W, Cu, Bs), Oruro (Sn, Sb), Potosí (všechny barevné kovy, dřívě zde největší stříbrný důl na světě – tzv. Stříbrná hora).

Průmysl orientován na vnitřní trh, zejm. potravinářský, textilní, dřevozpracující, hutní. Bolívie má zaručen přístup do přístavů Arica a Ilo. Dřívě jedna z nejchudších ekonomik je na vzestupu, v pol. 90. let dohoda o volném obchodu s Mexikem, připojení k Mercosuru (přidružený stát).

EKVÁDOR

Ekvádorská republika

272 045 km²

hustota zalidnění: 48,5 obyv./km²

hlavní město: Quito

prezidentská republika

národnosti: : mestici 35 %, kreolové 25 %, indiáni 20 % (hlavně Kečuové), mulati 15 % *náboženství:*: katolíci 95 %

HDP/obyv. (p.k.s.): 2 900 USD

13 184 000

přirozený / celkový přírůstek: 2,1 / 2,0 %

jazyky: španělština (úř.)

správní členění: 22 provincií

měna: americký dolar (USD) = 100 centů

(v roce 2000 nahradil dřívější měnu sucre - ECS)

→ španělsky República del Ecuador (tj. Rovníková republika).

→ Území se dělí na 3 odlišné celky:

a) pobřežní pás (*Costa*) - nížinný, s deštnými pralesy a na jihu se savanami;

b) horský pás And (*Sierra*) - pásma Cordillera Occidental a Oriental, mezi nimi pánve a náhorní plošiny ve výšce 2 200 – 2 900 m n. m. Sopečné vrcholy: vyhaslé Chimborazo (6 310 m n. m.), ve východním pohoří činné sopky (Cotopaxi je nejvyšší aktivní sopka na světě), rostlinstvo uspořádáno do výškových stupňů;

c) východní pás (*Oriente*) - okraj Amazonské nížiny (deštný prales).

Polovina obyvatel žije při pobřeží, polovina v horách (zde i Quito) a mizivé procento ve vnitrozemí. Součástí státu jsou i Galapágy.

→ V 15. stol. připojeno k incké říši, od 1544 španělská kolonie, do 1830 součást republiky Velká Kolumbie, poté samostatný stát. Nestabilní poměry (časté násilné střídání civilních a vojenských vlád). Neúspěšná válka s Peru ⇒ ztráta části vnitrozemí (do té doby sousedil s Brazílií). 1979 obnoven civilní demokratický režim, 1995-99 hraniční válka s Peru. Ekonomické potíže na sklonku 20. stol. vedly k dolarizaci ekonomiky (státní převrat v r. 2000).

→ Hlavní plodiny banány, káva, kakao, citrusy, obilniny (rýže a kukuřice), brambory, maniok, cukrová třtina, zelenina. Chov skotu, ovcí, prasat. Rybolov, těžba dřeva. Významná těžba ropy, zlata, síry, rud neželezných kovů. Průmysl potravinářský, chemický, textilní, dřevozpracující, kožedělný.

Dvě komodity tvoří 70 % vývozu: banány (největší vývozce na světě) a ropa; dále balza, ryby (vývoz tuňáků, krevet a rybí moučky), řezané květiny. Závislost ekonomiky na komoditách s velmi pohyblivými cenami na světových trzích vede k hospodářským potížím.

CHILE

Chilská republika

756 626 km²hustota zalidnění: 20,3 obyv./km²

hlavní město: Santiago de Chile

prezidentská republika

2 zámořská území: Velikonoční ostrov (též Isla de Pascua nebo Rapa Nui)
Ostrovy Juana Fernándeze

národnosti: mestici 75 %, běloši 20 %, Indiáni 5 %

náboženství: katolíci 89 %, protestanti 11 %

15 328 000 obyv.

přirozený / celkový přírůstek: 1,1 / 1,1 %

jazyky: španělština (úř.)

správní členění: 13 regionů

HDP/obyv. (p.k.s.): 10 100 USD

Měna: chilské peso (CLP) = 100 centavů

→ název Chile pochází od indiánských kmenů (znamená studený, drsný)

→ Na V Andy, hlavní hřeben s vyhaslými i činnými sopkami tvoří státní hranici s Argentinou; zeměřesná oblast (Ojos del Salado 6 880 m n. m. – druhý nejvyšší vrchol Ameriky). Na S poušť Atacama. Většinou jen úzká pobřežní nížina nebo pobřeží hornaté, zejm. na jihu velmi členité (fjordy, mnoho ostrovů). Velké podnebné rozdíly S×J i podle nadmořské výšky: S suchý (poušť), ve středu subtropy se zimními srážkami (sem koncentrace obyvatel - 40 % obyv. žije v aglomeraci Santiago de Chile), J drsný, chladný (ledovce), s dopravními problémy. Chile patří i Velikonoční ostrov, ostrovy Juana Fernándeze, souostroví Desventurados a část souostroví Ohňová země.

→ od 1535 postupné dobývání Španěly, silný odpor Indiánů. 1818 vyhlášena nezávislá republika. Vnitropoliticky poměrně stabilní poměry. 1970-73 ostře levicová vláda (znárodnování), pak vojenský převrat ⇒ ostře pravicová vláda (prezidentem velitel armády Augusto Pinochet) – ekonomický růst (za cenu tlumení sociálních nepokojů, např. i střelením do stávkujících), po referendu (1988) Pinochet odstoupil, 1990 obnoven demokratický režim. Spor s Argentinou o území v Patagonii vyřešen 1996. Chile nárokuje část Antarktidy.

→ Průmyslový stát s významnou těžbou nerostů, ekonomicky nejdynamičtější země Jižní Ameriky. Pěstování obilnin (zejm. pšenice), cukrové řepy, brambor, kukuřice, luštěniny. Vinařství (na export). Chov ovcí, skotu, prasat. Rybolov (3. místo na světě), lov velryb, vývoz rybí moučky.

Těžba rud mědi (1. místo na světě - největší světové ložisko Chuquibambilla), železných rud, molybdenu, chilského ledku (Z okraj Atacamy), zinku, olova, zlata, stříbra, jodu, ropy, uhlí (zásoby malé – dovoz fosilních paliv).

→ Rozvíjí se průmysl hutnický, strojírenský, chemický (závislost na příjmech z vývozu nerostů se snižuje).

→ Nejvyšší míra urbanizace (89 %) v Jižní Americe, jedna z nejvyšších gramotností (95 %).

→ Ekonomický růst nastartovaný Pinochetem pokračoval i v 90. letech (1991-97 v průměru 8 % ročně!).

KOLUMBIE

Kolumbijská republika

1 141 748 km²hustota zalidnění: 35,3 obyv./km²

hlavní město: (Santa Fé de) Bogotá

prezidentská republika

národnosti: mestici 58 %, běloši 20 %, mulati 14 %, černoši 4 %, Indiáni 2 % (obývají 1/2 území – rezervace v amazonském deštném lese)

náboženství: katolíci 90 %

HDP/obyv. (p.k.s.): 6 200 USD

40 349 000

přirozený / celkový přírůstek: 1,7 / 1,6 %

jazyky: španělština (úř.)

správní členění: 32 departementů + distrikt hl. města

měna: kolumbijské peso (COP) = 100 centavů

→ nížiny na pobřeží Tichého oceánu a Karibského moře, soustava Kordiller s náhorními plošinami se dělí na tři pásma (Cordillera Occidental, Central a Oriental – nejvyšší vrchol Cristóbal Colón 5 775 m n. m v masívu Sierra Nevada de Santa Marta), oddělená hlubokými údolními řek Magdalena a Cauca. Na východě jsou plošiny a nížiny v povodí Orinoka a Amazonky. V nížinách a na dolních svazích hor deštné pralesy a savany, výše horské vlhké lesy a velehorské stepi.

→ původně indiánské kmeny, 1538 příchod Španělů, 1819 nezávislá federativní republika Velká Kolumbie (její součástí i Venezuela, Ekvádor a Panama). Prvním prezidentem „osvoboditel“ S. Bolívar. 1830 se stát rozpadl na Venezuelu, Ekvádor a Novou Granadu (dnešní Kolumbie a Panama), 1903 se oddělila Panama. Během 20. stol. střídání vlád, státní převraty. 1957 dohoda dvou nejsilnějších politických stran o rozdělení moci na 20 let – strany se nakonec úplně rozpadly. Od 60. let sílí ve vnitrozemí levicové partyzánské hnutí (guerilla), velký vliv mají mocné narkomafie, proti nimž vede vláda stále ostřejší boj.

→ Největší producent koky na světě (zároveň zpracování ⇒ největší producent kokainu), ale také pěstování máku (produkce opia a heroinu). Vláda sice ničí políčka s kokou, ale nenabízí alternativu (už prvopěstitelé mají z koky 10krát vyšší příjmy než z jakékoli jiné plodiny), pěstební plochy koky rychle rostou.

→ Těžba ropy, uhlí, zlata, platiny, rud železa, soli, síry, smaragdů (1/2 světové produkce). Průmysl potravinářský, hutnický, strojírenský, chemický. Dominuje výroba spotřebního zboží pro domácí trh; světově významná ilegální produkce narkotik. 76 % energie je z vodních elektráren.

Vývoz: káva (50 %), ropa (klesá), uhlí, banány, řezané květiny (hlavně orchideje), tabák

PERU

Republika Peru

1 285 216 km²

hustota zalidnění: 21,4 obyv./km²

hlavní město: Lima

prezidentská republika

27 484 000

přirozený / celkový přírůstek: 1,8 / 1,7 %

jazyky: španělština, kečujština, ajmarština (úř.)

správní členění: 24 departementů + 1 ústavní provincie (od 1979 z nich zároveň ustaveno 13 regionů; od 1993 přesun některých funkcí zpět na departementy)

národnosti: indiáni 55 % (Kečuové, Ajmarové), mestici 35 %, běloši 10 %

náboženství: katolíci 90 %

HDP/obyv. (p.k.s.): 4 450 USD

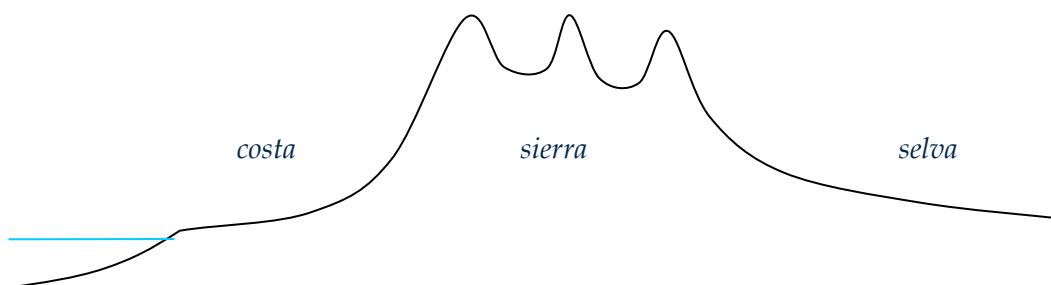
měna: nový sol (PEN) = 100 centavů

→ Zemí prostupuje S-J směrem soustava Kordiller s vysokými horskými pásmy (nejvyšší Cordillera Blanca na severu; Huascarán, 6 768 m n. m.) a rozsáhlými náhorními plošinami (na jihu plošina Altiplano s jezerem Titicaca). Zemětřasná oblast s činnými sopkami. Úzké pásmo pobřežních nížin a plošin pouštního nebo polopouštního charakteru. Na S tropická poušť Sechura [sečura], na SV zasahuje do Peru Amazonská nížina.

→ Centrum starověkých indiánských kultur (čavínské, pukarské, nazkaské a močické). Od 13. stol. vzestup Inků, centrum říše v Peru. 1533 vyvráceno Španěly (F. Pizarro). 1821 vyhlášena nezávislost (osvobozeno Bolíviem). 1836 - 39 federace s Bolívií. Rozšířilo své území na úkor Ekvádoru, ovšem ztratilo jižní oblasti na úkor Chile (válka kvůli ložiskům ledu). Vnitropolitická situace velmi nestabilní, časté střídání vlád. V zemi působí několik teroristických guerill (k vládě loajální Světlá stezka, revoluční Túpaka Amará...). Moc v rukou drží menšinoví mestici a běloši (žijí při pobřeží), indiáni obývají vnitrozemí (Kečuové jsou pokračovateli dávných incských kmenů). V 90. letech prezident Alberto Fujimori (boj proti guerille), dnes indiánský prezident Alejandro Toledo. 1998 ukončen po 57 letech hraniční spor s Ekvádorem.

→ Rozvojový zemědělsko-průmyslový stát s významnou těžbou nerostů. Orná půda 3 %, pastviny 21 %, lesy 66 %. Pěstuje se cukrová třtina, kukuřice, rýže, brambory, maniok, bavlník, kávovník. Chov ovcí, skotu, prasat. Významný rybolov (2. místo na světě). Velký vliv jevu El Niño na zemědělství a rybolov.

→ Zemědělské využití 3 zón: costa, sierra, selva. *Sierra* má lepší klima a podmínky pro zemědělství než *costa*, tradiční využití k chovu dobytka (skot, ovce, lamy) ve vyšších polohách a na svazích, rostlinná výroba (třtina, banány, bavlník, tropické ovoce, káva) v nižších polohách. *Selva* nebyla tradičně využívána vůbec, dnes plantážní tropické zemědělství (banány, kakao, ve vyšších polohách čajovník, koka).

costa [kosta], česky pobřeží – přírodní region podél pacifického pobřeží Jižní Ameriky, od Guayaquilského zálivu v Ekvádoru po střední Chile. Zuzuje se od severu (150 km) k jihu (30 – 50 km), zasahuje do 500 m n. m. Nejdůležitějším přírodním rysem velké sucho; časté mlhy nad chladným Humboldtovým proudem, rozsáhlé pouštní krajiny. Většina řek končí v poušti, závlahové systémy již z doby Inků.

→ V zavlažovaných údolích pěstování bavlny, kukuřice a cukrové třtiny; husté osídlení (přes 50 % obyvatel Peru žije v regionu *costa*), které v koloniálním období ovlivnila těžba guána a chilského ledku, později těžba kovů a v poslední době rybolov.

→ Dokud převažovalo zemědělství, obyvatelé se koncentrovali do oblasti And. S rozvojem průmyslu a služeb se lidé přesouvají z hor k pobřeží (tento proces probíhá intenzivně už posledních 30 let).

→ Světově významná těžba rud stříbra (15 % světové těžby), zinku (13 % světové těžby), olova, mědi (10 % světové produkce). Dále těžba ropy (ložiska v Amazonii – dopravní nevýhodnost a odpor veřejnosti).

→ Průmysl hutnický, chemický, strojírenský, potravinářský.

→ Dopravní síť navzdory obtížnému terénu relativně dobře propojená. Panamerická dálnice, na Altiplano vedou nejvýše položené železnice světa. 1994 uzavřena dohoda mezi Peru, Bolívií a Paraguají o stavbě tranzitního koridoru mezi tichooceánským a atlantským pobřežím (konkurence panamskému průplavu).

→ 77 % energie je z vodních elektráren.

→ Stabilizace ekonomiky ⇒ investice (montážní závody elektrotechniky a automobilů).

Vývoz: rudy kovů, kovy, ropa, ryby a produkty z ryb

Dovoz: polotovary, průmyslové výrobky, potraviny

Cuzco [kusko], město na Altiplanu, bývalé centrum starých Inků (kečuánsky Cuzco – pupek či střed). Založeno koncem 12. století. 1460 největší město Jižní Ameriky (kolem 200 000 obyvatel), v 16. stol. vypáleno a poškozeno zemětřesením. Nedaleko jsou ruiny opevněného města Machu Picchu [maču pikču].

Iquitos [ikitos] - město v SV Peru na horním toku Amazonky; významný přístav (pro lodě do ponoru 4,6 m).

VENEZUELA

Bolívarská republika Venezuela

912 050 km²

hustota zalidnění: 26,2 obyv./km²

hlavní město: Caracas

prezidentská republika

23 917 000 obyv.

přirozený / celkový přírůstek: 1,6 / 1,6 %

jazyky: španělština (úř.)

správní členění: **federace** (22 spolkových států, 1 federální distrikt, 1 federální dependance – zahrnuje ostrovní skupiny při pobřeží)

národnosti: míšenci 68 %, běloši 20 %, černoši 10 %, Indiáni 2 %

náboženství: katolíci 96 %

HDP/obyv. (p.k.s.): 6 200 USD

měna: 1 bolívar (VEB) = 100 centimů

→ Střední část země je vyplněna Orinockou nížinou. Na SZ a S se táhnou horská pásma Cordillera de Mérida a Cordillera de la Costa, JV zaujímá Guyanská vysočina s náhorními plošinami a stolovými horami (Neblina, Roraima). Pobřeží je většinou hornaté; nížinné jen na Z s velkým Venezuelským a Maracaibským zálivem a na V (delta řeky Orinoko). Řada ostrovů podél pobřeží (Malé Antily). Většina Venezuely patří do povodí Orinoka, řada vodopádů (Angel 979 m na řece Churún je nejvyšší na světě). Tropické pralesy (*selvas*) pokrývají zejm. horní povodí Orinoka, v nížinách hustá savana, stepi se zde označují *llanos* [ljanos]. Obyvatelé se koncentrují na S svahy And a okolo jezera/zálivu Maracaibo. Urbanizace 90 %.

→ V předkolumbovské době osídlena Aravaky a Kariby. 1498 K. Kolumbus. 1811 vyhlášena nezávislost; 1819 – 30 součástí federace Velká Kolumbie. V 1. pol. 20. stol. vojenské diktatury, od 1958 demokratizace. V 80. - 90. letech překonává hospodářskou krizi (velká závislost na vývozu ropy). Rozsáhlé záplavy a sesuvy půdy v r. 1999 – odstraňování škod. Požaduje část území Guyany (vše na Z od řeky Essequibo). Prezident Hugo Rafael Chávez-Frias.

→ Zemědělsko-průmyslový stát s rozvinutou těžbou a zpracováním ropy. Pěstuje se cukrová třtina, kukuřice, rýže, banány, sorgo, maniok, káva. Chov skotu, prasat a koz. Rybolov, těžba dřeva (včetně vzácných; vytěžené plochy nahrazuje monokulturami pinií a eukalyptů kvůli celulóze – rychle rostou).

→ Těží se ropa (6. místo na světě; tvoří 1/3 HDP a 80 % příjmů z vývozu), zemní plyn, železná ruda, bauxit, zlato, diamanty, mangan, nikl, fosfáty. Nejvýznamnější je průmysl petrochemický, dále hutnický (Al, Fe), chemický (hnojiva a léky), strojírenský (montážní závody). Dopravní síť je hustá jen při pobřeží, málo železnic. 68 % energie z vodních elektráren.

Vývoz: ropa, bauxit a hliník, ocel (2. největší obchodní partner po USA jsou Nizozemské Antily – odtud totiž probíhá reexport ropy)

Dovoz: suroviny, stroje a zařízení